

Forvaltningsplan for bygninger i verneklasse 2

St. Josephs hospital

St. Josephs gate 8 og Ridehusgata 22

Planen er påbegynt av Forsvarsbygg nasjonale festningsverk v/Bodil J. Paulsen, Ulf Teigen og Mari Oline Giske Stendebakken på oppdrag fra Sykehuset Østfold, og slutført av Hans-Henrik Egede-Nissen, Sykehuset Østfold

Foto er tatt av Forsvarsbygg v Bodil J. Paulsen, med mindre annet er oppgitt.

Oslo, oktober 2015 og mars 2021

Kart over området Cicignon i Fredrikstad. De vernede bygningene er markert med en rød ring. Kart fra Forsvarsbyggs Kartinnsyn.

Godkjenning og dokumentoppbevaring

	Dato	Navn	Revidert	Revidert
Behandlet Sykehusbygg HF	26.03.21	Eva Smådahl, spesialrådgiver kulturminnevern		
Vedtatt av Sykehuset Østfold HF		Direktør xx, avdeling		

Dokumentoppbevaring	Forvaltningsplanen og relevante saksdokumenter lagres i helseforetakets arealforvaltningssystem.
---------------------	--

1	Innledning	6
1.1	Bakgrunn	6
1.2	Formålet med forvaltningsplanen	6
2	Fredrikstad sykehus, St. Josephs hospital	7
2.1	Historikk	7
2.2	Kulturmiljøet og verneverdiene	8
2.3	Vern	8
2.3.1	Formelt grunnlag for vern	8
2.3.2	Omfanget av vern	8
2.3.3	Formålet med vern	9
2.3.4	Begrunnelse for vern	9
2.4	Planer og fremtidig bruk	10
3	Generelt om vern og saksbehandling	11
3.1	Lovverk og forvaltning	11
3.1.1	Hva er verneklasse 2?	11
3.1.2	Forvaltningsansvar og kulturminnemyndighet	11
3.2	Vedlikehold og søknadsplikt	11
3.2.1	Grunnholdninger til vern	11
3.2.2	Hva regnes som «vanlig vedlikehold» på vernede bygninger?	12
3.2.3	Tiltak utover vanlig vedlikehold (hva er søknadspliktige tiltak?)	12
3.2.4	Tilbakeføring	12
3.3	Saksbehandlingsregler	13
3.3.1	Organisering og ansvar	13
3.3.2	Saksgang	13
3.3.3	Krav til søknaden	14
3.3.4	Krav til dokumentasjon	14
4	Første byggetrinn - Vern og tiltak	16
4.1	Opplysninger om bygningen	16
4.2	Bygningshistorikk	17
4.3	Bygningsbeskrivelse og verneverdier	23
4.4	Vern	26
4.4.1	Omfanget av vernet	26
4.4.2	Formålet med vernet	26
4.4.3	Begrunnelse for vernet	26
4.5	Teknisk tilstand, mv.	26
4.5.1	Teknisk tilstand	26
4.5.2	Brannvern og sikring	26
4.6	Katalog - vedlikeholdsråd og tiltak	27
4.6.1	Plantegning første byggetrinn	27
4.6.2	Katalogdel	28
5	Annet byggetrinn - Vern og tiltak	32
5.1	Opplysninger om bygningen	32
5.2	Bygningshistorikk	33
5.3	Bygningsbeskrivelse og verneverdier	33
5.4	Vern	34
5.4.1	Omfanget av vernet	34
5.4.2	Formålet med vernet	34
5.4.3	Begrunnelse for vernet	34
5.5	Teknisk tilstand, mv.	35
5.5.1	Teknisk tilstand	35
5.5.2	Brannvern og sikring	35
5.6	Katalog - vedlikeholdsråd og tiltak	36
5.6.1	Plantegning av annet byggetrinn	36
5.6.2	Katalogdel	37
6	Råd om vedlikehold av typiske bygningsdeler	41
6.1	Eksteriør	41
6.1.1	Yttervegger av pusset teglstein	41
6.1.2	Utvendig stukkarbeide	43

6.1.3	Grunnmur med forblending av naturstein	45
6.1.4	Ytterdører av tre	47
6.1.5	Vinduer av tre	49
6.1.6	Støpte balkonger	52
6.1.7	Rekkverk og bygningsdetaljer av smijern og støpejern	53
6.1.8	Takrenner og nedløp	55
6.1.9	Taktekking med taktegl	56
6.1.10	Taktekking med papp	57

7 Kilder **59**

7.1.1	Muntlige kilder	59
7.1.2	Dokumentarkiv	59
7.1.3	Litteratur	59

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Prosjektet Statens kulturhistoriske eiendommer (SKE) ble opprettet i 2003, og det ble laget landsverneplaner for de ulike sektorene, blant annet for helsesektoren (2012).

Landsverneplanen innebærer vern av objekter i verneklasse 1 (fredning) og verneklasse 2 (vernet). Ifølge bestemmelser gitt i kgl.res. «Overordna føresegner om forvaltning av statlege kulturhistoriske eigedomar» av 01.09.2006 skal det lages forvaltningsplaner for alle bygninger, både de som er satt i verneklasse 1 og i verneklasse 2.

Forvaltningsplanen er en oppfølging av:

- Landsverneplan for helsesektoren (LVP Helse) 2012
- bestemmelser gitt i kgl.res. «Overordna føresegner om forvaltning av statlege kulturhistoriske eigedomar» 01.09.2006

1.2 Formålet med forvaltningsplanen

St. Josephs hospital er representert i Landsverneplan for helsesektoren med sine to eldste byggetrinn, begge foreslått i verneklasse 2. Planen skal være et redskap for forvaltningen i det langsiktige arbeidet med å ivareta eiendommenes kulturminneverdier.

Forvaltningsplanen inneholder detaljert registrering og dokumentasjon for begge byggetrinn. Planen skal være et verktøy for den daglige driften, den skal bidra i den langsiktige planleggingen og gi retningslinjer for nødvendig kontakt med rett kulturminnemyndighet og andre instanser (kommunen, Arbeidstilsynet, DSB m.fl.). Den angir prosedyrer og rutiner for drift og vedlikehold av eiendommene og beskriver forhold som må iakttas ved vedlikehold, rehabilitering og endring.

Forvaltningsplanen søker å legge grunnlag for en forutsigbar saksbehandling. Å følge dens anbefalinger fritar ikke for søknadsplikt etter kulturminneloven og plan- og bygningsloven, men tiltak som er i samsvar med anbefalingene i forvaltningsplanen vil normalt godkjennes uten vanskeligheter.

2 Fredrikstad sykehus, St. Josephs hospital

2.1 Historikk

År	Hendelse/Aktivitet
1879	Katolsk menighet etablert i Fredrikstad.
1887	St. Joseph-søstrene kom til byen. Allerede samme år etablerte de et hospital i sogneprestens gård i Storgaten.
1898	Søstrene og hospitalet flyttet til Cicignongaten, ved kjøp av Erik Olsens (arkitekt Ole Sverres far) to trehus. Et lite sykehus etablert, det katolske sykehus i Cicignongaten.
1899	En katolsk kirke bygget, med Ole Sverre som arkitekt.
1924	Den første murbygningen, heretter omtalt som første byggetrinn, ferdigstilt. Arkitekt: Victor Nordan. Bygningen innviet 19. mars 1924.
1936	Annet byggetrinn, med adresse Ridehusgata 22, fullført. Arkitekt: Per Nordan. Bygningen innviet 27. august 1936.
1955	Hospitalets tredje byggetrinn, søsterhjem i forlengelsen av annet byggetrinn mot nord, fullført. Samme år ble operasjonsstuene i første byggetrinn påbygd med en etasje. Arkitekter for begge arbeider: Ernst og Arthur Brynildsen.
1956	Det nye sentralsykehuset ferdig. Arkitekt: Ole Øvergaard
1958	Takterrassen på hjørnevolumet fra 1936 bygget over. Dårlige grunnforhold gjorde at overbygget måtte lages lettest mulig, derfor utført i Ytong. Arkitekt: Per Nordan
1965	Hospitalets fjerde byggetrinn, sykehusbygning mot øst, fullført da barneavdelingen åpnet 9. august. Nybygget rommet foruten barneavdeling bl.a. moderne røntgenavdeling og laboratorium. Arkitekt: Per Nordan
1972	St. Josephs hospital innlemmet i Sentralsykehuset fra 1. januar. Wergelands gate som hospitalet ligger i skiftet navn til St. Josephs gate (nr. 8 i begge gatene).
1982	Forbindelsesgangen mellom Sentralsykehusets nye serviceblokk og første byggetrinn etablert.
1987	De siste St. Joseph-søstrene forlot Fredrikstad.
1998	Sykehusene i Østfold organisatorisk sammenslått i <i>Sykehuset Østfold</i> .
2002	Staten overtok eierskapet til Sykehuset Østfold.
2015	Sentralsykehuset flyttet til Kalnes. Det som ble igjen av sykehusvirksomhet på Cicignon var Distriktpsikiatrisk senter (DPS), som ble værende i St. Joseph-bygningene.
2016	Den fraflyttede sykehuseiendommen på Cicignon avhendet for utvikling til boligformål. Unntaket er St. Joseph-eiendommen, som fremdeles skal eies av Sykehuset Østfold.
2020	Stort prosjekt igangsatt med å oppgradere og tilrettelegge det tidligere St. Josephs hospital for den nye Fredrikstadklinikken, hvor de ulike tjenestene innen psykisk helsevern og rusbehandling for befolkningen i Fredrikstad og Hvaler vil samles. Målet er at de ulike enhetene skal være installert i 2023.

2.2 Kulturmiljøet og verneverdiene

Hentet fra *Landsverneplanen for helsesektoren*:

Bakgrunn:

Endringer i lovverket på midten av 1800-tallet gjorde det mulig for katolske menigheter å reetablere seg i Norge. Sykepleie og andre sosiale oppgaver var sentrale deler av kallet til nonnene og et tyvetall hospital ble etablert rundt i landet i perioden fra 1882–1937. De katolske sykehusene var en svært viktig velferdsaktør i Norge frem til andre halvdel av 1900-tallet, blant annet var de langt fremme når det gjaldt å ta i bruk tekniske nyvinninger, som for eksempel røntgen.

St. Joseph-søstrene kom til Fredrikstad i 1887, hvor det siden 1879 hadde eksistert en katolsk menighet (St. Birgitta). Søstrene startet opp et lite sykehus i 1888 [Iflg. Lund (2019) skjedde dette allerede i 1887, red.anm.]. Dette var da byens første sykehus på vestsiden av elva. I 1898 kjøpte nonnene to eiendommer i Ridehusgaten, i bydelen Cicignon, og det er med utspring i virksomheten der, at den videre ekspansjonen i byen skjer, blant annet åpner en katolsk kirke på nabotomten, tegnet av bysbarnet, arkitekt Ole Sverre. Etter en rekke utvidelser av den katolske sykehusvirksomheten frem til 1966 etableres til slutt også det nye sentralsykehuset (ark. Ole Øvergaard) i nær tilknytning i 1956. I 1971 ble de to sykehusene slått sammen, og i 1987 forlot de siste søstrene Fredrikstad. De hadde da vært en viktig del av helsetilbudet i Østfold i nesten 100 år. Ikke minst gjelder dette sykehusets fødselsklinikk.

Dagens situasjon:

De første sykehusbygningene er borte, og den nå eldste gjenværende er arkitekt Victor Nordans murbygning i St. Josephs gate 8 (tidl. Wergelandsgt.) fra 1923 [korrekt er 1924, ref. Lund (2019)]. Kvartalet inneholder videre utvidelser av sykehuset fra 1936 og 1966 [korrekt er 1965, ref. Lund (2019)]. Hele bygningsmassen er i dag en del av Fredrikstad sykehus. Områdets katolske profil er bevart, og på midten av 1990-tallet ble det oppført en ny katolsk kirke like ved det gamle St. Josephs hospital.

2.3 Vern

2.3.1 Formelt grunnlag for vern

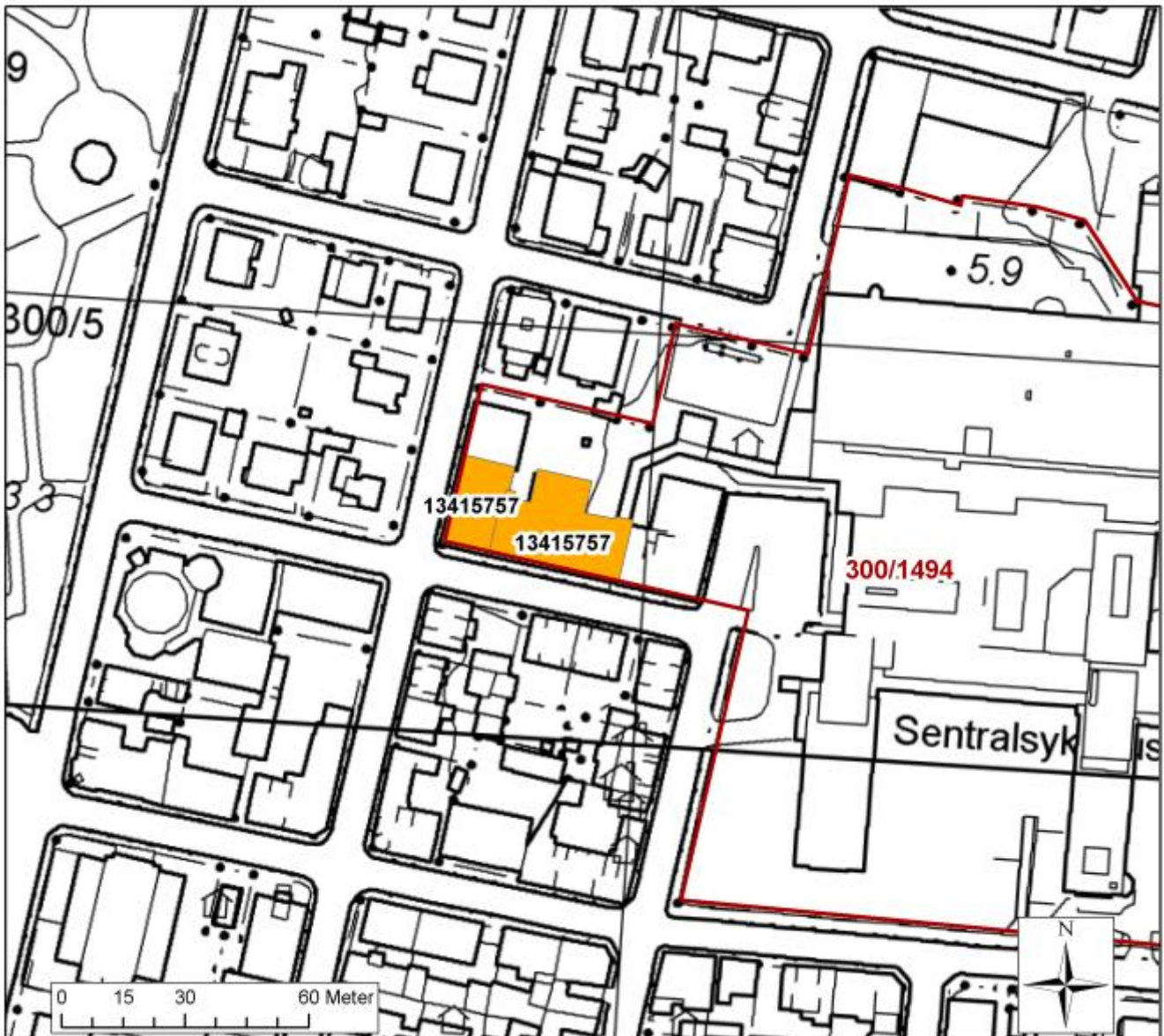
Bevaring av bygninger i verneklasse 2 er hjemlet i Landsverneplan for helsesektoren og kgl.res. av 1.9.2006 «Overordna føresegner om forvaltning av statlege kulturhistoriske eigedomar».

Bygninger i verneklasse 2 anbefales av Riksantikvaren regulert til hensynssone etter plan- og bygningsloven med formål å sikre verneinteressene. Dette er fulgt opp for første og annet byggetrinn, jfr. note 1 s. 10. Gjeldende reguleringsplan er Cicignon (planID 0106220), vedtatt 02.10.85.

2.3.2 Omfanget av vern

Oversikt bevaringsverdige byggetrinn ved St. Josephs hospital:

Bygningsnavn	Oppført	Vernestatus	Omfang	GAB.	Gnr./bnr.
St. Josephs hospital, første byggetrinn	1924	Verneklasse 2 - bevaringsverdige	Eksteriør	13415757	300/1638/0
St. Josephs hospital, annet byggetrinn	1936	Verneklasse 2 - bevaringsverdige	Eksteriør	13415757	300/ 1638/0

Kart fra arbeidet med verneplanen. De vernede bygningene er markert med oransje farge. Rød strek angir den tidligere (felles) tomtegrensen. St. Josephs Hospital er nå seksjonert ut fra det tidligere sentralsykehuset.

2.3.3 Formålet med vern

Sitert fra Landsverneplan for helsesektoren:

«Formålet med vernet er å bevare bygningene fra det opprinnelige st. Josephs hospital som et kulturminne tilknyttet de katolske menighetene som viktige velferdsaktører. Vernet skal særlig sikre gatefasadenes opprinnelige arkitektur, materialbruk og detaljer.»

2.3.4 Begrunnelse for vern

Sitert fra Landsverneplan for helsesektoren:

«Bygningene til St. Joseph vitner ved sin tilstedeværelse og dekor om de katolske menighetenes innsats i det norske helsevesenet fra slutten av 1800-tallet og frem til 1970-tallet og har derigjennom stor symbolverdi. Som arkitektur og karrébebyggelse har anlegget

betydelige estetiske kvaliteter, og knytter seg både til andre katolske virksomheter og til senere sykehusutbygging i nærmiljøet.»

2.4 Planer og fremtidig bruk

Bruk og utfordringer

Det er i inneværende år (2020) igangsatt et stort prosjekt med å oppgradere og tilrettelegge det tidligere St. Josephs hospital for den nye Fredrikstadklinikken, hvor de ulike tjenestene innen psykisk helsevern og rusbehandling for befolkningen i Fredrikstad og Hvaler skal samles. Målet er at de ulike enhetene skal være installert i 2023.

En mulighetsstudie konkluderer med at bygningsmassen har tilfredsstillende tilpasningsdyktighet og god funksjonalitet for påtenkt kjernevirksomhet. En istandsetting vil ha karakter av hovedombygging iht plan- og bygningsloven § 19. Det medfører at TEK 10 og krav om universell utforming vil gjelde. Ettersom bygningskomplekset er vernet i klasse 2 for byggetrinn 1 og 2¹, vil dette legge føringer på ombyggingen. Siden bare eksteriøret er vernet, vil føringene være begrenset til dette.

¹ Om kompleksets status i kommunalt planverk, melder Fredrikstad kommune at den gamle delen er rødmmerket i kommuneplanen, noe som innebærer at den har status som *verneverdig*, og i et særtrykk av tidligere sentrumsplan er den gitt følgende verneverdivurdering: Bygning med høy verneverdi som enkeltobjekt. Den gamle delen ligger videre plassert innenfor hensynssone *hensyn kulturmiljø* i kommuneplanen. Byggetrinn 4 på hjørnet St. Josephs gate/Cicignongt. er derimot ikke merket som verneverdig og ligger utenfor hensynssonen. (Epost fra overingeniør Trond Berg, Miljø- og byutviklingsetaten.)

3 Generelt om vern og saksbehandling

3.1 Lovverk og forvaltning

3.1.1 Hva er verneklasse 2?

Bygninger og utomhusområder i landsverneplanens verneklasse 2 er ikke (som verneklasse 1-objekter) foreslått fredet, men er i henhold til kgl.res. underlagt et *selvpålagt statlig vern*. Bygninger i verneklasse 2 har likevel en høy verneverdi og et sterkt vern i og med at de er del av en landsverneplan. Verneklasse 2-objekter er enten allerede regulert eller anbefales regulert til hensynssone etter plan- og bygningsloven for å sikre verneinteressene. Som oftest omfattes bygninger i denne verneklassen kun av eksteriørvern.

3.1.2 Forvaltningsansvar og kulturminnemyndighet

Bygninger og utomhusområder i verneklasse 2 anbefales vernet etter plan- og bygningsloven gjennom regulering til hensynssone med formål kulturminne eller kulturmiljø. Kulturminnemyndighetene oppfordrer til samarbeid mellom sektorene og kommunen, for å få satt i gang nødvendige planprosesser.

For bygninger og utomhusområder i verneklasse 2 har helsesektoren et selvstendig ansvar for at verneverdiene ivaretas. For objekter som ikke er underlagt formelt vern etter plan- og bygningsloven, gjelder kun lovens generelle bestemmelser om søknadsplikt og interne saksbehandlingsrutiner i den enkelte sektor. Kommunen er rett myndighet etter plan- og bygningsloven, med fylkeskommunen som rådgivende kulturminnemyndighet.

Riksantikvaren skal kun ha enkeltsaker til uttalelse ved søknad om riving.

3.2 Vedlikehold og søknadsplikt

3.2.1 Grunnholdninger til vern

Hovedprinsippet for vedlikehold av fredete og bevaringsverdige bygninger er, så langt mulig, å bevare de opprinnelige og gamle bygningsdelene, som kledning, vinduer, dører, listverk og overflatebehandling. Vedlikeholdet skal, om mulig, skje på samme måte som da huset ble bygget, med opprinnelig teknikk, utførelse og materialbruk. Et jevnt tilsyn og vedlikehold er den beste formen for vern og i lengden også den billigste. Ved å bevare bygningselementene beholder bygningen sin opprinnelighet. En kopi, om den er aldri så nøye utført, vil aldri kunne erstatte de originale bygningsdetaljene fullt ut.

Rådene for vedlikehold og istandsetting er basert på grunnprinsipper innen bygningsvernet. De viktigste er:

- Mest mulig av bygningens deler skal bevares.
- Det er bedre å vedlikeholde og reparere enn å skifte ut.
- Det må brukes tradisjonelle materialer både ved vedlikehold og eventuell utskifting.
- Skjulte deler av bygningen (konstruksjoner) er like viktige å ta vare på som synlige (overflater). Det er et mål å bevare helheten på best mulig måte, ikke bare det visuelle uttrykket.
- Hvis man må endre, er det bedre å føye noe til enn å fjerne originale eller gamle deler. Det beste bygningshistoriske «arkivet» er bygningen selv.

- Gamle ombygninger og endringer av en bygning er ofte viktige å bevare. Disse kan formidle bygningens historie gjennom skiftende stilretninger og bruk.
- Endringer skal om mulig være reversible, slik at bygningen kan tilbakeføres til førtilstand når behovet som medførte endringer, ikke lenger er tilstede.

3.2.2 Hva regnes som «vanlig vedlikehold» på vernede bygninger?

Generelt er vedlikehold definert som fornyelse av overflater med samme type materialbruk og farger som eksisterende, mens endring eller større utskifting går lengre enn vanlig vedlikehold.

Eksempler på vanlig vedlikehold:

- å male – stedvis eller hele flater – med samme type² maling og farge som eksisterende
- små reparasjoner av murpuss med samme type mørtel og overflatebehandling
- små reparasjoner av taktekking med samme materialbruk som eksisterende, for eksempel utskifting av noen få, skadde takstein. Erstatningsmaterialene må avvike minst mulig fra de eldre/opprinnelige materialene.
- utskifting av enkeltelementer som ikke er verneverdige, som nyere lysbrytere, stikkontakter etc.

3.2.3 Tiltak utover vanlig vedlikehold (hva er søknadspliktige tiltak?)

Utskifting av bygningselementer og materialer samt alt arbeid utover *vanlig vedlikehold*, er søknadspliktig hvis arbeidene omfattes av bestemmelser gitt i samsvar med plan- og bygningsloven eller særlige bestemmelser i reguleringsplan. For slike arbeider på bygninger i verneklasse 2 skal søknad sendes Sykehusbygg HF, se 3.3.2 under.

Eksempler på hva som kan forstås som tiltak utover vanlig vedlikehold:

- endring av malingstype/malingsfarge, fjerning av eldre malingslag, overmaling av dekor og lignende
- utskifting eller endring av vinduer og dører med karmen og listverk
- utskifting eller endring av kledning, taktekking og/eller fargesetting

NB! Listen er ikke uttømmende. Søk råd ved tvil om hvor grensen går mellom vedlikeholdstiltak og tiltak ut over vanlig vedlikehold.

3.2.4 Tilbakeføring

Når myndighetene skal vurdere forslag til endringer, vil de ta hensyn til hvilken periode – eventuelt flere perioder – i bygningens historie som vernet søker å bevare. Hvis det er foretatt endringer i nyere tid, kan det i noen få tilfeller være aktuelt å tilbakeføre bygningen til et tidligere eller opprinnelig utseende. Dette kan gjelde et helt eksteriør, deler av bygningen, enkelte rom/deler av interiør eller mindre bygningsdeler og detaljer.

² Med «samme type» menes ikke nødvendigvis eksakt samme produkt, men oljemaling hvis det er dette som er brukt.

Følgende premisser og forutsetninger bør ligge til grunn for at en tilbakeføring kan vurderes:

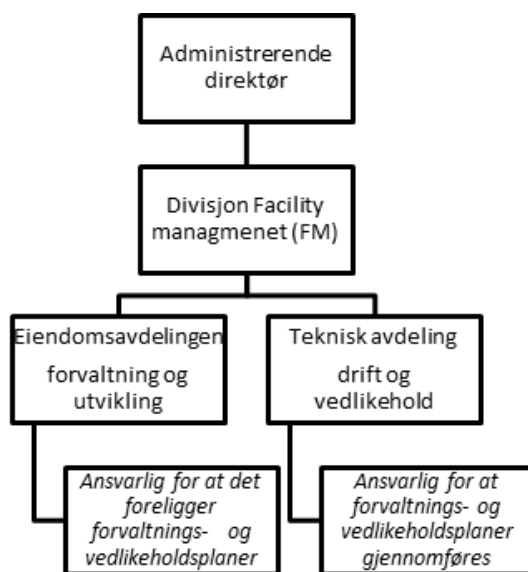
- Det foreligger sikker, god og tilstrekkelig dokumentasjon (tegninger, fotografier e.l.) av den opprinnelige situasjonen. Tilbakeføring basert på antakelser vil normalt ikke godtas.
- De nyere tilføyelsene som fjernes eller tildekkes, har relativt lav/underordnet verdi.

3.3 Saksbehandlingsregler

3.3.1 Organisering og ansvar

Det er *eier*, eller den som eier gjennom avtale eller delegering har overlatt ansvaret for forvaltning/vedlikehold til, som har ansvar for det løpende vedlikeholdet.

Det er *teknisk avdeling* som har det operative ansvaret for å gjennomføre verne-/vedlikeholdstiltakene. *Eiendomsavdelingen* ved eiendomsforvalter påser at forvaltningsplanene følges for respektive bygg. Linjen fremgår av organisasjonskartet under.

3.3.2 Saksgang

For arbeider som går utover vanlig vedlikehold, og som ikke er beskrevet i forvaltningsplanens katalogdel, skal HFet (her: Sykehuset Østfold HF) oversende dokumentert tiltaksbeskrivelse til Sykehusbygg HF (SBHF) for vurdering, med kopi til RHFet. SBHF vurderer om det faglige interregionale nettverket skal konsulteres. SBHF oversender sin anbefaling til RHFet. RHFet fatter beslutning.

3.3.3 Krav til søknaden

Søknad om tillatelse til tiltak må være godt dokumentert. Det må klart framgå hvilke inngrep og tilføyelser som ønskes gjennomført.

Søknaden bør inneholde følgende:

- søkers navn, adresse, telefonnummer og eventuell kontaktperson
- kart der kulturminnet er avmerket, bygningens navn/adresse, gnr./bnr.
- beskrivelse av nåværende situasjon med fotografier
- beskrivelse av tiltaket, hva som skal gjøres, utforming, materialbruk etc.
- relevante tegninger/skisser i målestokk, minimum plantegning, snitt og fasader der det er nødvendig (få frem hva som fjernes og tilføyes)
- relevante detaljtegninger, for eksempel av nye tekniske løsninger
- begrunnelse for tiltaket
- eventuelle historiske tegninger og bilder der dette er relevant (for eksempel ved tilbakeføring)
- henvisning til eventuelle styringsdokumenter, vedtak, møter e.l. der tiltaket er omtalt

3.3.4 Krav til dokumentasjon

Alle endringer på en vernet bygning skal dokumenteres. Større bygningsarbeider og istandsetting skal dokumenteres i en rapport som arkiveres. Her bør det redegjøres for utførte arbeider, skjulte tekniske løsninger, produktvalg, fargekoder etc. Slik informasjon kan lette fremtidig forvaltning av bygningen. Eventuelle bygningsarkeologiske funn, ny historisk kunnskap, fargeundersøkelser m.v. må dokumenteres.

Rapporten bør inneholde tekst, fotografier og tegninger. Den skal oppbevares hos eier, og SBHF skal ha kopi.

Unntak fra teknisk forskrift

I 2010 kom en ny teknisk forskrift til plan- og bygningsloven, TEK-10, som blant annet stiller skjerpede krav til energibruk, brannsikring og universell utforming.

Det kan gjøres unntak fra energikrav for bygninger med definert bevaringsverdi. Ifølge TEK-10 § 14-1 heter det: «For tiltak der oppfyllelse av krav i dette kapittel ikke er forenlig med bevaring av kulturminner og antikvariske verdier, gjelder kravene så langt de passer.» Unntak innebærer at bestemmelsene i TEK-10 ikke gjøres gjeldende; det skal dermed ikke søkes dispensasjon.

Kravene til universell utforming er nedfelt i plan- og bygningslovens formålsparagraf og i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Disse kravene er sterke, men også her kan det gjøres unntak for fredete og vernede bygninger. Målet er å øke tilgjengeligheten og å finne tilpassete løsninger som er forenlig med kulturminneverdiene. Målet om økt tilgjengelighet er også nedfelt i kgl.res. av 01.09.2006, «Forvaltning av statens kulturhistoriske eigedommar».

Plansaker

Kommunen skal ta hensyn til kulturminner i sitt planarbeid. Dette innebærer normalt at bygninger og uteområder som enten er fredet eller satt i verneklasse 2 (vernet), bør reguleres til hensynssone med bevaringsformål. Fylkeskommunen skal avgi uttalelse i plansaker.

Sanksjoner

Det er viktig at staten forvalter sine kulturminner på en forbilledlig måte. Som eier av vernede bygninger har staten et særskilt ansvar.

Brudd på plan- og bygningsloven kan møtes med pålegg om retting eller stans samt tvangsmulkt eller forelegg, jf.§§ 32-1 til 32-8.

§ 32-9 åpner for at den som forsettlig eller grovt uaktsomt overtrer plan- og bygningsloven, kan straffes med bøter eller fengsel i inntil 1 år. Ved grove overtredelser kan fengsel i inntil 2 år anvendes.

4 Første byggetrinn – Vern og tiltak

4.1 Opplysninger om bygningen

Anleggets navn	St. Josephs hospital
Bygningens navn	St. Josephs hospital, 1. byggetrinn, St. Josephs gate 8
GAB-nummer	13415757
Kommune	Fredrikstad kommune
Eier	Sykehuset Østfold HF
Forvalter/bruker	Sykehuset Østfold HF
Nåværende bruk	P.t. (2020) under renovering/ombygging
Byggeår	1924
Arkitekt	Victor Nordan
Byggherre	St. Joseph-søstrene
Vernestatus	Verneklasse 2
Verneomfang	Eksteriør
Reguleringsstatus	Offentlig bygg – institusjon. Plannavn: Cicignon (planID 0106220), vedtatt 02.10.85

Første byggetrinn, fasaden mot St. Josephs gate. (Mot gatehjørnet: annet byggetrinn)

4.2 Bygningshistorikk

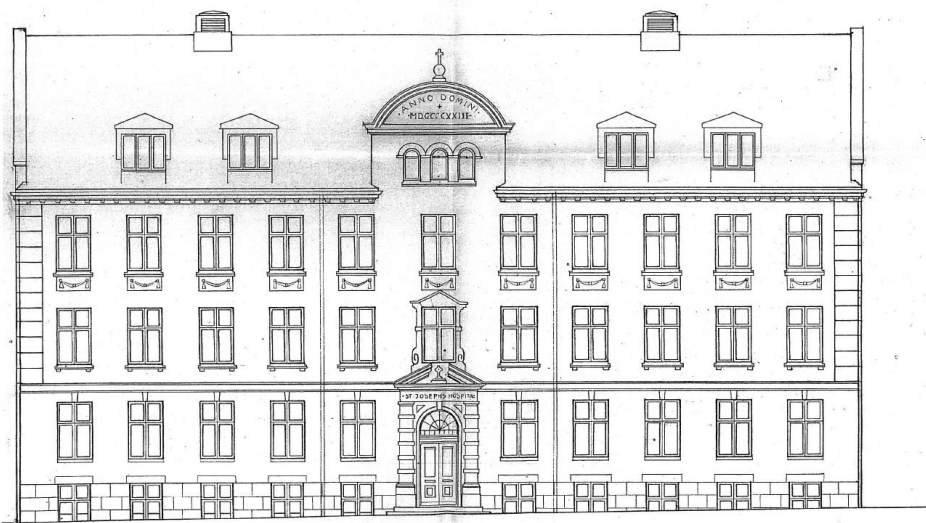

Over: Første byggetrinn, gatefasaden før oppførelse av annet byggetrinn (ferdig 1936).

Første byggetrinn ble innviet 19. mars 1924, og er senere tilbygget mot vest (i to omganger) og øst, samt at det er gjort flere endringer mot bakgården, bl.a. ved påbygging av en etasje på operasjonsfløyen. Gatefasaden fremstår derimot i store trekk som opprinnelig.

Bygningens gavlfasade mot vest ble forblendet da annet byggetrinn (også vernet) ble oppført, ferdig 1936; tilbygget mot nord (byggetrinn 3) i 1955. Likedan ble gavlfasaden mot øst forblendet da byggetrinn 4 (ikke vernet) ble oppført, ferdig 1965. Byggetrinnene er bundet sammen med felles indre vertikal og horisontal kommunikasjon.

Eneste endringer på *gatefasaden* siden ferdigstillingen i 1924 er utskifting av vinduer, montering av utvendige persienner samt delvis gjenmuring av et kjellervindu. Vinduene er for det meste trolig skiftet på 1980-tallet, mens montering av persienner kan være gjort senere. Det er heller ikke funnet dokumentasjon på når kjellervinduet ble gjenmurt.

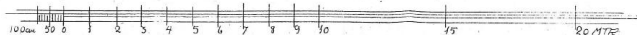

Victor Nord,
Arkitekt Aug

Arkitekt Victor Nordans fasadetegninger. Over er hospitalets sydfasade, gatefasaden, under er nordfasaden, dvs. gårdsfasaden. Gatefasaden er symmetrisk og rolig, mens gårdsfasaden bærer sterkere preg av sykehusets funksjonelle behov: Her ser en store vindusflater og avanserte overlys for operasjonssalene, forholdsvis store vinduer for øvrige medisinske rom i første etasje i operasjonsfløyen, vertikalt forskjøvede vinduer for trapperom, toppet med et rundt vindu, smalere vinduer for toaletter, smårutete vinduer for røkeværelset over operasjonsstuen, overbygg og egen utgang for heis, forseggjorte luftkanaler på takene, og vinduer i alminnelig størrelse for oppholdsrom som tekjøkken.

GÅRDSFASADE

ARKITEKT
KRISTIAN

Mot gården har det skjedd flere større endringer.

Operasjonsfløyen (det toetasjes volumet på tegningen over) ble i 1955 påbygget én etasje. Slik forsvant store overlys for de to operasjonssalene i andre etasje.

Forbindelsesgangen ble etablert mellom hovedfløyen og sentralsykehuset (S-blokk) i 1982, i forbindelse med oppførelsen av Serviceblokken (innviet januar 1983). Dette innebar store inngrep i nordfasadens østre del. Opprinnelig situasjon går frem av ark. Nordans fasadetegning, gjengitt over.

Balkongene på nordfasadens østre del vises første gang på tegninger fra 1955. Balkongene er der tegnet inn i 2. og 3. etasje, derimot ikke i første etasje. Balkongdører er imidlertid ikke inntegnet, kun vinduer, og plantegningen av tredje etasje viser badeværelse i rommet innenfor. (Det aktuelle tegningssettet har ikke plantegninger over alle etasjer, men på tegningene fra 1921 er det badeværelser både i 1., 2. og 3. etasje.) Balkongdørene antas derfor etablert etter 1955, så også første etasjes balkong.

Vindusutskifting kom i gang på nordfasadens østre del i 1984, av økonomiske grunner fordelt over flere år. Vinduene var planlagt byttet ut med vinduer med hel glassflate, tilsvarende de i «den østre del av bygget», antagelig fløyen fra 1964. Men på bilder fra 1985, tatt for formål vindusregistrering, ser det ikke ut til at vinduene er byttet. Her skrives det: «Vinduene får samme størrelse, men mer ensartet utseende. Inndelingen av de store vinduene blir slik som de store vinduene i dag, mens det på de smale vinduene sløyfes vertikalsprosse slik de andre utskiftede vinduene har».

Tidligere åpning for *heisdør* på bakkeplan mot bakgård og for vindu i ark på nordfasaden, er murt igjen. Heisen går fortsatt i sjakten, fra kjeller til fjerde etasje, selv om åpningene mot utsiden er murt igjen.

Over: Første byggetrinn under oppførelse. Her ses de opprinnelige takvinduerne over operasjonssalene i operasjonsfløyen, opprinnelige loftsvinduer og opprinnelig plassering av vinduene i nordfasadens vestre del. (Fotograf: Anton Olsen Eier: Østfold fylkes billedarkiv)

Til venstre: Operasjonsfløyen idag med påbygd 3. etasje. Her ser en også loftsvinduerne i dag, og den eneste bevarte av de tre ventilasjonspipene («luftsüger» på Victor Nordans tegninger).

Under: Takvinduene i operasjonsfløyen på 1930-tallet. (fotograf: Sakariassen, eier: Østfold fylkes billedarkiv)

Over: Gavlvegg mot vest, byggetrinn 1, en gang mellom 1924 og 1935. (fotograf: J. H. Kühenholdt A/S, eier: Østfold fylkes billedarkiv)

Under: byggetrinn 2 er oppført. Statuen av St. Joseph fra nisjen i gavlveggen på bildet over er flyttet til hjørnet på dette byggetrinnet. (fotograf: J.H. Kühenholdt A/S, eier: Østfold fylkes billedarkiv):

rikstad. St. Josephs Hospital.

B:29
Eiere J. H. Kühenholdt A/S.

Over: Gavlvegg mot øst (idag forblendet av fjerde byggetrinn) ses her t.v. i bildet. (fotograf og eier ukjent)

Første byggestrinnns begge gavlvegger (som idag er forblendet av senere byggetrinn), var opprinnelig utsmykket, i tråd med pålegg fra Fredrikstad stadskonduktørkontor. Pålegget kan ha sammenheng med hospitalets naboskap til lavere trehusbebyggelse.

Høyre: Dagens situasjon på samme gavlvegg, med fjerde byggetrinn t.h. for første byggetrinn. (fotograf ukjent, bilde fra SØHF)

4.3 Bygningsbeskrivelse og verneverdier

Bygningen er tegnet av den anerkjente sykehusarkitekten Victor Nordan, kjent for sitt arbeid med bl.a. Ullevål, Aker og Dikemark sykehus — og i Fredrikstad for Norges Banks monumentale bygning i Nygaardsgaten 17 B. (Lund 2019: 152). Murbygningens opprinnelige areal på 550 m² fordeler seg på tre etasjer med kjeller og loft, samt en operasjonsfløy mot bakgård, opprinnelig var i to etasjer (senere påbygd til tre).

Det opprinnelige romprogrammet beskrives slik i byggesøknaden: Kjelleren får kjøkken, anretning med matheis, spisestue for søstrene, vaskeri og strykeri, skittentøyrom med nedkast fra 3. etasje, fyrrom, koks- og vedlager, m.m. Area langs yttermur muliggjør høye vinduer. Første etasje får hovedinngang, venterom, administrasjon, legekontorer, behandlingsrom, apotek, røntgen, sengerom, tekjøkken, m.m. Annen etasje får operasjonsstuer, pasientrom, tekjøkken, m.m. Tredje etasje får pasientrom, røkeværelse, tekjøkken, m.m., mens loftet får et lite kapell for søstrene, lagerplass, m.m. (Fredrikstad kommunes byggesakarkiv, sak nr. 11/1922)

Bygningens hovedfasade mot St. Josephs gate er symmetrisk bygget opp omkring en midtakse i liv med fasaden. Aksen, som begynner med bygningens hovedinngang, bryter gjennom gesimsen og ender i en ark med tre små rundbuede vinduer, kronet av en buegavl uten dekor. På hver side av midtaksen er det i hver etasje fire store krysspostvinduer (kjelleretasjen har idag eldre T-postvinduer; opprinnelig krysspost som i øvrige etasjer). Vindusradene er markert dekorativt på ulikt vis: Over 1. etasjes vinduer er det dekorative sluttstener; sålbenkene i 2. etasje «bæres» av små dekorative konsoller, mens det under 3. etasjes vinduer er festonger (bånd av flettet løvverk hengende i bue mellom opphengspunkter) med karakter av hollandsk 1600-tall. Over gesimsbåndet som skiller 1. og 2. etasje er bygningshjørnene markert med kvaderimitasjoner. Hovedgesimsen er markert med *tannsnitt*, et ornament fra den greske arkitekturens joniske stil. Takflaten brytes av fire symmetrisk anbragte kobbhus, dvs. arker trukket inn på takflaten.

Fasadens mest gjennomarbeidede element er inngangsportalen. Den tofløyede eikedøren med sine høye smårutede glassfelt er satt inn i en høy rundbue av kvadersten flankert av pilastre som bærer en arkitrav med sykehusets navn. Buen rammer inn et lunetteformet overlysfelt. Arkitraven krones av et *brutt pediment* (en trekantgavl der gavlsplissen er fjernet), karakteristisk for barokkens arkitektur. Gavlfeltet (tympanon) bærer et kors som vokser ut av den fjernede gavlsplissen. Alt er utført i granitt. Vinduet rett over har beslektet, lettere omramming, med plant, trekantet gavlfelt med trekning, og pilastre med organisk dekor.

Fasaden har altså tydelige referanser til antikkens arkitektur, men den viser også til barokkens omforming av det samme grunnleggende arkitektoniske vokabular. Da bygningen ble oppført hadde *nybarokken* som arkitekturstil tonet ut, og det var blitt mere aktuelt å peke direkte tilbake til antikken – slik vi f.eks. ser det i det tidligere Deichmanske hovedbibliotek i Oslo. Når arkitekten likevel tegnet St. Josephs hospital i det vi må kunne kalle moderat nybarokk, kan årsaken være at han hadde fått oppdraget allerede i 1920, da stilen var mer aktuell, og at han hadde en katolsk institusjon som oppdragsgiver. Det kan også tenkes at erfaringene fra dr. Lindboes privatklinikk i Oslo, som Nordan hadde fått mye ros for da den stod ferdig i 1917, bidro til å gi tegneblyanten retning. Begge bygninger har f.eks. skvettpusset fasade med trukket gesimsbånd mellom 1. og 2. etasje, krysspostvinduer, kvaderhjørner over 1. etasjes nivå, festonger under vinduene i 3. etasje, symmetri omkring et markert inngangsparti med barokke trekk, og hovedgesims med tannsnitt.

Mot bakgården har bygningen i langt større grad tatt preg av sykehusets funksjonelle behov. Fra hovedvolumet skyter det ut en operasjonsfløy som opprinnelig var i to etasjer, annen etasje med store vindusflater og avanserte overlys for operasjonssalene. Fløyen er senere påbygget en etasje, og også hovedvolumets fasade mot bakgård er betydelig forvansket, ikke minst ved tilbygning av forbindelsesgang mot det tidligere sentralsykehuset.

Bygningen beskrives i flere avisreportasjer som vakker og harmonisk. *Fredrikstad Blad* skrev før innvielsen i 1924: «(...) Og den monumentale bygning med sitt vakre arkitektoniske utstyr som nu er reist vegg i vegg med det gamle hospital, er et strålende bevis for hvad tro, utholdenhet og interesse kan føre til.» (15.03.1924) Anerkjennelsen reflekteres også i de flankerende volumene: Det fra 1936 viderefører uten omsvøp første byggetrinnets etasjehøyder, detaljer og ornamentikk (på et tidspunkt da funksjonalismen definitivt hadde slått gjennom), men også 1964-volumet hilser tydelig til første byggetrinn: Vi finner toppsten over vinduene i 1. etasje, båndgesims i to høyder (noe som ikke var vanlig på 60-tallet) samt sammenfallende høyder i fasadene (gesims- og vindushøyder). Årsaken kan være at Per Nordan, Victor Nordans sønn, var arkitekt for begge de flankerende byggetrinn, og at han i begge tilfeller har søkt et uttrykk som slutter opp om farens arbeid.

*Bygningens gateportal
(fotograf ukjent, bilde fra SØHF)*

Detalj av gateportal, ant. fotografert i 2006: Dørbladfelt med karakter av drapert tekstil har siden falt ut. (fotograf ukjent, bilde fra SØHF)

4.4 Vern

4.4.1 Omfanget av vernet

Sitert fra Landsverneplan for helsesektoren:

«Vernet omfatter fasadene på bygningene fra 1923 og 1938 [sic; skal være 1924 og 1936].»

4.4.2 Formålet med vernet

Sitert fra Landsverneplan for helsesektoren:

«Formålet med vernet er å bevare bygningene fra det opprinnelige St. Josephs Hospital som et kulturminne tilknyttet de katolske menighetene som viktige velferdsaktører. Vernet skal særlig sikre gatefasadenes opprinnelige arkitektur, materialbruk og detaljer.»

4.4.3 Begrunnelse for vernet

Sitert fra Landsverneplan for helsesektoren:

«Bygningene til St. Joseph vitner ved sin tilstedeværelse og dekor om de katolske menighetenes innsats i det norske helsevesenet fra slutten av 1800-tallet og frem til 1970-tallet og har derigjennom stor symbolverdi. Som arkitektur og karrébebyggelse har anlegget betydelige estetiske kvaliteter, og knytter seg både til andre katolske virksomheter og til senere sykehusutbygging i nærmiljøet.»

4.5 Teknisk tilstand, mv.

4.5.1 Teknisk tilstand

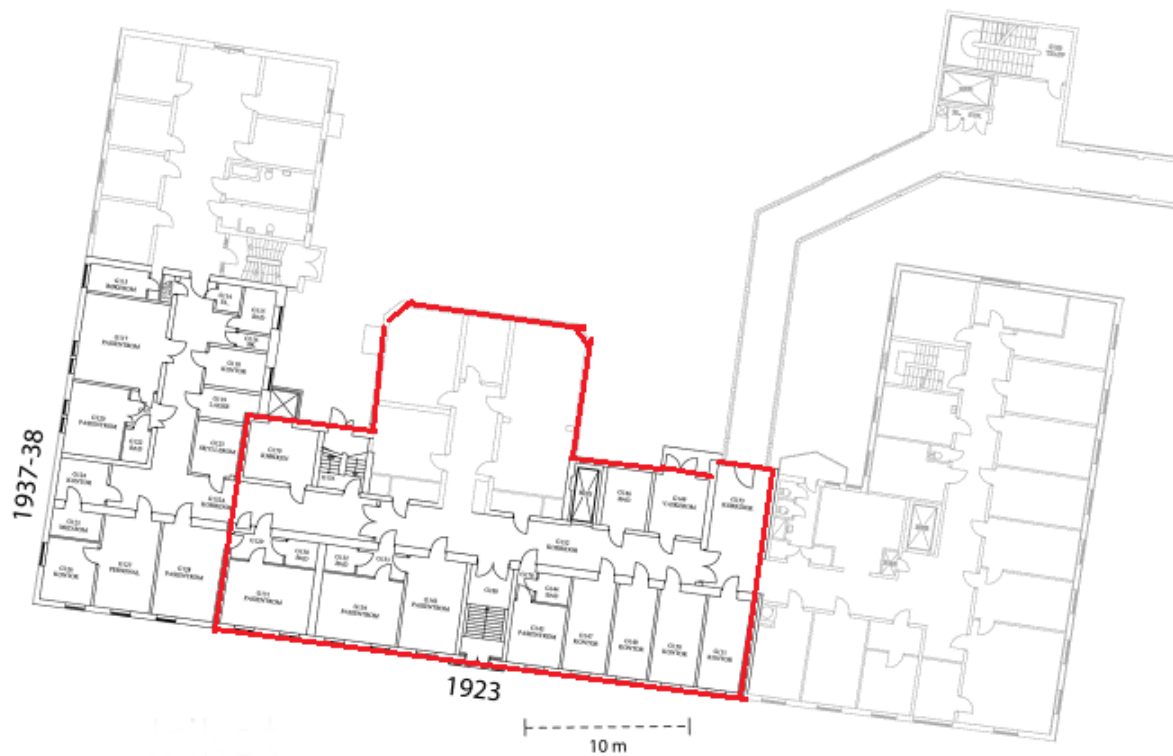
Det ble gjennomført en tilstandsanalyse iht. NS 3455 av samtlige byggetrinn i 2012. Det ble her konstatert en gjennomsnittlig teknisk tilstandsgrad på TG 2 (vesentlig avvik), mens tekniske installasjoner gjennomsnittlig hadde TG 3 (stort eller alvorlig avvik). Det ble konstatert at bygningene «bærer preg av stort vedlikeholdsetterlep, som må oppgraderes til et forsvarlig nivå i forhold til teknisk standard.»

4.5.2 Brannvern og sikring

Pågående (2020) hovedombygging vil sikre bygningsmassen mot brann i henhold til gjeldende forskrifter.

4.6 Katalog – vedlikeholdsråd og tiltak

4.6.1 Plantegning første byggetrinn

Første byggetrinn markert med rødt.

4.6.2 Katalogdel

EKSTERIØR – St. Josephs hospital, første byggetrinn		
Bygningsdel	Beskrivelse	Vedlikeholdsråd/tiltak
GRUNN OG FUNDAMENT	Fundamentert på armert plate, grunnmur av plasstøpt betong, forblendet med granitt. Dyp kjeller og langsgående area mot syd. Areaer foran hvert vindu mot nord.	Evt. løse og utfalne fuger i granitten bør om-spekkes raskt. Det bør brukes en relativt sterk mørtel som fester godt til granitten, type KC 50/50 eller KC 20/80. Areaer holdes ryddige og fri for ugress.
VEGGER	Teglmurte vegger med skvett puss. Under vinduene i 3. etasje er det festonger, under vinduene i 2. er det konsoller og i 1. har vinduene toppsten. Kvaderstein på hjørnene i andre og tredje etasje. Hovedgesims og båndgesims. Fester etter eldre markiser fortsatt montert på sydveggen. Heisdør på nordfasadens østre del mot bakgård er murt igjen. Heis/ventilasjonssjakt mot annet byggetrinn i vest er kledd med eternittplater.	Ved utbedringer av pussmørtel anbefales å bruke en KC-mørtel, type 65/35 eller 80/20. Påføring skal utføres for hånd, ikke maskinelt, for å få en tilsvarende struktur. Synlige spor etter tidligere installasjoner foreslås beholdt.
VINDUER	Sydfasade: Kjellervinduer: Eldre (ikke opprinnelige) T-postvinduer med tre rammer, kjellervindu til høyre for inngangen er delvis gjenmurt. Samme hovedform som på opprinnelige tegninger, men antatt nyere. Vinduer over kjellernivå: Nyere krysspostvinduer med fire rammer. Vinduene har støpte sålbenker unntatt i første etasje, der det er skifer. Tre små, buede vinduer i midtpartiet over hovedgesims, samme utførelse som opprinnelige tegninger, trolig nyere. Til sammen fire vinduer i kobbhus på takflaten. Hovedfløyens nordfasade: Øst for operasjonsfløyen: Vinduer og dør samt vegg lengst mot øst er fjernet ved etablering av forbindelsesgang mot sentralsykehuset. Fire opprinnelige kjellervinduer. Overlys over tre nyere balkongdører. Ni ett-fags vinduer i aluminium. Vest for operasjonsfløyen: Ett opprinnelig rundt vindu med sprossekruss. Fem aluminiumsvinduer. Et kjellervindu gjenbygget. Operasjonsfløyen: Østfasade: opprinnelig kjellervindu. Fem aluminiumsvinduer. Nordfasade: Et opprinnelig kjellervindu i jern, et antatt opprinnelig kjellervindu i tre, et kjellervindu er gjenmurt. Ni aluminiumsvinduer. Vestfasade: Et krysspostvindu i tre, fem aluminiumsvinduer.	Originale vinduer vedlikeholdes med tradisjonelle metoder og med mest mulig bevaring/gjenbruk av opprinnelige materialer, som treverk, hengsler og beslag. Løs maling fjernes forsiktig ved skraping i vedretningen. Evt. skader repareres. Det skal benyttes linoljekitt og linoljemaling eller tilsvarende. Det males 1-2 mm inn på glasset for å forsegle kittfugen. Før det utføres malerarbeid på eldre vinduer bør det gjøres fargeundersøkelser for å bestemme opprinnelig farge. Ingen originalvinduer er bevart på gatefasaden mot syd. Det nærmeste man kommer et forlegg ved evt utskifting/tilbakeføring er opprinnelige vinduer i hjørnevolumet av annet byggetrinn: Siden dette volumet i så stor grad viderefører detaljer fra første byggetrinn, er det rimelig å tro at vinduene har hatt ens detaljering.
DØRER	Sydfasaden: Opprinnelig, to-fløyet fyllingsdør. Nederste speil i hvert dørblad er dekorert med finer og øverste speil består av glassfelt med 12 ruter i ruglet og farget glass, sannsynligvis opprinnelig. Over døren lunettformet overlysfelt med ruglet, farget glass tilsvarende glassfelt i dørbladene. Nyere ringeknappbeslag, dørhåndtak, nøkkelskilt og låskasse. Opprinnelige hengsler. Nordfasaden: Nyere balkongdører i tre på fasadens østlige del. Nyere metalldør på fasadens vestlige del.	Fyllingsdøren mot syd har høy verneverdi. Er p.t. (2020) i behov av overflatebehandling. Dørene bør demonteres, skader/utfall utbedres, overflatene slipes forsiktig ned, impregneres og overflatebehandles på nytt som opprinnelig. Intakte spor av opprinnelig overflatebehandling finnes antagelig under beslag, og bør analyseres før oppmaling. Ved behov for utskifting av vindusglass må det tilstrebes å finne tilsvarende glass. Dørhåndtak pusses opp. Forøvrig vedlikeholdes dørene etter samme prinsipper som vinduene.
TAK	Tekket med nyere, svart takstein. Nyere takrenner og nedløp, som ender i antatt opprinnelige støpejernsnedløp til under bakkenivå. Fire opprinnelige kobbhus mot sør, antatt tekket med nyere platekledning. Opprinnelig ventilasjonspipe på operasjonsfløy, se «piper».	Takrenner renses forebyggende. Unngå tilstoppede eller utette renner og nedløp, som kan medføre ekstremt stor lokal vannpåkjenning og raskt anrette skader. Ved omteking av tak bør materiale likt eller lignende det opprinnelige vurderes. Kobbhusene har verneverdi, både enkeltdelene og symmetrien må videreføres.

PIPER	Opprinnelige piper er fjernet og det er etablert flere nyere luftepiper i metall på tak. En opprinnelig ventilasjonspipe kledd i kobber på operasjonsfløy.	Nyere luftepiper vedlikeholdes og fornyes ved behov på hensiktsmessig måte. Opprinnelig ventilasjonspipe vil normalt ikke ha behov for vedlikehold før eventuelle dårlige skjøter gir lekkasje. Om skjøtene er gode, vil en slik pipe kunne ha flere hundre års levetid. Ved behov fornyes den med samme materialer og utførelse.
TRAPPER, BALKONGER ETC.	Opprinnelig granittrapp foran hovedinngang på gatefasaden. Opprinnelig repos av granitt foran dør i bakgård. Balkonger i betong, de to øverste fra før 1955, på hovedfløyens nordfasade, mot bakgård. Støpejernsrekkverk. Balkongene er ikke opprinnelige, men omfattes av vernet, og prinsippene om at det er bedre å vedlikeholde enn å skifte ut, og at konstruksjoner er like viktige som overflater, gjelder.	Trapper holdes fri for vegetasjon. Evt. løse og utfalne fuger spekkes om raskt. Det bør brukes en relativt sterk mørtel som fester godt til granitten, type KC 50/50 eller KC 20/80. Rehabilitering av balkongene bør skje med mest mulig gjenbruk. Rekkverk og jernramme males i samme farge som opprinnelig (finnes ved fargeundersøkelse/fargetrapp).
BELYSNING	Opprinnelig vegglysmatur i smijern og glass, over inngangsdør på gatefasade. Eldre armatur over dør inn mot bakgård.	Lampene omfattes av vernet. Restaurering må skje med tradisjonelle metoder og med bevaring av opprinnelige materialer og detaljer. Hvis teknisk påkrevd kan det elektriske («innmaten») skiftes ut mens armaturet beholdes.
ANNET	Pidestall i granitt på operasjonsfløyens vestre hjørne, der det tidligere har stått en statue.	Pidestallen holdes fri for vegetasjon. Evt. løse og utfalne fuger spekkes om raskt. Det bør brukes en relativt sterk mørtel som fester godt til granitten, type KC 50/50 eller KC 20/80.

VERNEHENSYN

Det er særlig viktig at opprinnelige detaljer som hovedinngangsdør, dekor mv. på bygningens hoved-/gatefasade ivaretas. Vedlikehold og reparasjoner må skje etter anerkjente antikvariske metoder. Når nyere vinduer skal skiftes, bør tilbakeføring tilstrebes.

Eksteriørfoto – fasade mot syd (gatefasade)

Gatefasaden sett fra sydvest. (Fotograf ukjent f, bilde fra SØHF)

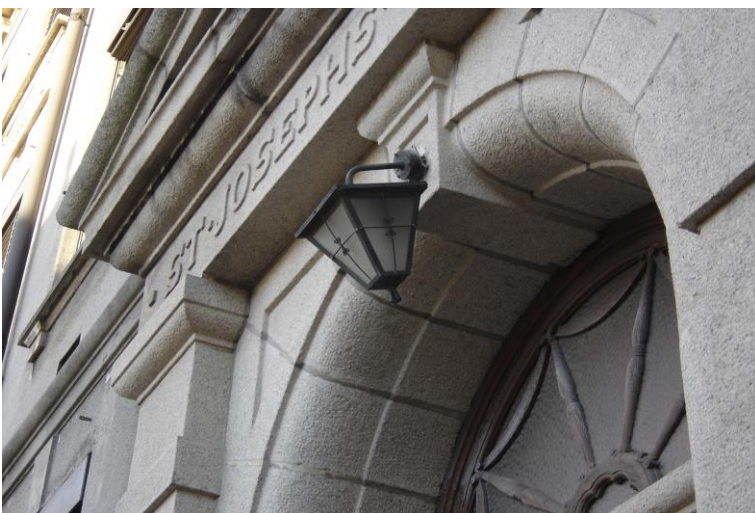
Fasadeutsnitt med vinduer, festonger, taknedløp, solavskjerming. (Fotograf ukjent, bilde fra SØHF)

Detalj av portal. (Fotograf ukjent, bilde fra SØHF)

Fasadens midtakse (i liv med fasaden). (Fotograf ukjent, bilde fra SØHF)

Detalj av portal. (Fotograf ukjent, bilde fra SØHF)

Eksteriørfoto – fasade mot nord (gårdsfasade)

Gårdsfasaden med den tidligere operasjonsfløyen, påbygget én etasje i 1955. (Fotograf ukjent, bilde fra SØHF)

Del av hovedvolumets gårdsfasade, med operasjonsfløyen t.h. (Fotograf ukjent, bilde fra SØHF)

Påbygget til operasjonsfløyen, med papptekking. I bakgrunnen t.v. forbindelsesgangen mot det tidligere sentralsykehuset.

Pidestall ved operasjonsfløyens vestre hjørne. (Fotograf ukjent, bilde fra SØHF)

Del av hovedvolumets gårdsfasade, med operasjonsfløyen t.v. (Fotograf ukjent, bilde fra SØHF)

5 Annet byggetrinn – Vern og tiltak

5.1 Opplysninger om bygningen

Anleggets navn	St. Josephs hospital
Bygningens navn	St. Josephs hospital, annet byggetrinn, Ridehusgata 22
GAB-nummer	13415757
Kommune	Fredrikstad kommune
Eier	Sykehuset Østfold HF
Forvalter/bruker	Sykehuset Østfold HF
Nåværende bruk	P.t. (2020) under renovering/ombygging
Byggeår	1936
Arkitekt	Per Nordan
Byggherre	St. Joseph-søstrene
Vernestatus	Verneklasse 2
Verneomfang	Eksteriør
Reguleringsstatus	Offentlig bygg – institusjon. Plannavn: Cicignon (planID 0106220), vedtatt 02.10.85

Annet byggetrinn, fasade mot øst (Ridehusgaten). Volumet med de fire vindusaksene lengst t.v. er byggetrinn 3 fra 1954, som ikke omfattes av vern. (Fotograf ukjent, bilde fra SØHF)

5.2 Bygningshistorikk

Annet byggetrinn en gang mellom 1936 og 1954.

Annet byggetrinn ble oppført 1936 etter tegninger av arkitekt Per Nordan, Victor Nordans s nn. Mot bygningen fra 1924 hadde bygningen en takterrasse, som ble bygget inn i 1958. I 1955 ble fløyen tilbygget mot nord med et søsterhjem, tegnet av arkitektbr drene Ernst og Arthur Brynildsen. Det er også tilføyd en sjakt mot bakgården, som dekker over en vindusakse. Videre er en del vinduer skiftet ut.

5.3 Bygningsbeskrivelse og verneverdier

Da Per Nordan fikk i oppdrag å bygge til sin fars arbeid for St. Joseph-søstrene, valgte han å dele oppgaven i to volumer. I *h rnevolumet*, som møter farens arbeid i fasaden mot St. Josephs gate, valgte han å videreføre farens verk. Volumet er gitt det samme hovedpreg av nyklassisisme, med bl.a. kvader på hjørnene, festonger, konsoller, toppsten over vinduene, granittforblending på kjellermur og over kjellervinduer, hovedgesims med tannsnitt og båndgesims mellom 1. og 2. etasje. Islettet av nybarokk iscenesettelse må sies å være videreført idet Nordan flytter statuen av hospitalets skytsengel St. Joseph (Jesu pleiefar, gift med Jesu mor) fra 1924-bygningens vestgavl til en fremskutt plassering på tilbyggets hjørne, i en nisje høyt på veggen. Et element av tidsmessig orientering mot funksjonalisme manifesterer seg på bygningens tak: Takterrassen er et funksjonalistisk trekk og ideal, som tiden rent teknisk neppe var moden for. I forkant av den senere innbygging av terrassen skrev Ernst og Arthur Brynhildsen Arkitekter MNAL: «Den nuværende åpne terrasse har helt siden den blev bygget vært et smertens barn som har forårsaket store lekkasjeskader på bygningen.» (Fredrikstad kommunes byggesakarkiv, sak

328/1958). Innbyggingen, som er utført i Ytong for å ikke tilføre fundamentet for mye vekt, bryter noe med opprinnelig arkitektur og proporsjonering.

Også i volumet *nord* for hjørnevolumet videreføres hovedpreget fra 1924-volumet, men ikke like gjennomført. Vi ser at de fleste dekorative elementer utelates (hjørnekvadre, festonger, konsoller og toppsten), kun gesimsbåndet mellom første og annen etasje er kontinuerlig; hovedgesimsen videreføres i forenklet versjon (uten tannsnitt). Vi legger også merke til at volumet er litt inntrukket, slik at det oppstår et sprang i vegglivet. Volumet skiller seg også ut ved en fjerde etasje over hovedgesimsen finner vi også en fjerde etasje, inneholdende kapell, klart adskilt med to smale, rundbuede vinduer i hver vindusakse. Skulle stilen på dette nordre volumet karakteriseres, måtte det bli noe i retning av romantisk funksjonalisme, der det romantiske ligger i den moderate bruken av romantiserende stilelementer (rundbuer, karnissprofil).

1936-tilbygningen blir slik et poengtert vitnesbyrd om arkitektoniske brytninger; om det som kanskje skal leses som arkitektens anerkjennelse av farens verk, sidestilt med et mulig ønske om å manifestere den rådende arkitekturideologi, funksjonalismen. (Det kan selvfølgelig også tenkes mere prosaiske årsaker til de enklere løsninger på nord-volumet; ornamentikk har selvfølgelig alltid vært fordyrende, f.eks.) Tilbygningens verneverdi hviler ikke minst på dens karakter av overgangsfenomen; at den peker både forover og bakover.

5.4 Vern

5.4.1 Omfanget av vernet

Sitert fra Landsverneplan for helsesektoren:

«Vernet omfatter fasadene på bygningene fra 1923 og 1938. [sic, skal være 1924 og 1936]»

5.4.2 Formålet med vernet

Sitert fra Landsverneplan for helsesektoren:

«Formålet med vernet er å bevare bygningene fra det opprinnelige st. Josephs hospital som et kulturminne tilknyttet de katolske menighetene som viktige velferdsaktører. Vernet skal særlig sikre gatefasadenes opprinnelige arkitektur, materialbruk og detaljer.»

5.4.3 Begrunnelse for vernet

Sitert fra Landsverneplan for helsesektoren:

«Bygningene til St. Joseph vitner ved sin tilstedeværelse og dekor om de katolske menighetenes innsats i det norske helsevesenet fra slutten av 1800-tallet og frem til 1970-tallet og har derigjennom stor symbolverdi. Som arkitektur og karrébebyggelse har anlegget betydelige estetiske kvaliteter, og knytter seg både til andre katolske virksomheter og til senere sykehusutbygging i nærmiljøet.»

5.5 Teknisk tilstand, mv.

5.5.1 Teknisk tilstand

Det ble gjennomført en tilstandsanalyse iht. NS 3455 av samtlige byggetrinn i 2012. Det ble her konstatert en gjennomsnittlig teknisk tilstandsgrad på TG 2 (vesentlig avvik), mens tekniske installasjoner gjennomsnittlig hadde TG 3 (stort eller alvorlig avvik). Det ble konstatert at bygningene «bærer preg av stort vedlikeholdsetterslep, som må oppgraderes til et forsvarlig nivå i forhold til teknisk standard.»

5.5.2 Brannvern og sikring

Pågående (2020) hovedombygging vil sikre bygningsmassen mot brann i henhold til gjeldende forskrifter.

5.6 Katalog – vedlikeholdsråd og tiltak

5.6.1 Plantegning av annet byggetrinn

Annet byggetrinn markert med blått.

5.6.2 Katalogdel

EKSTERIØR — ADRESSE/BYGNINGSNAVN, bygningsnavn/funksjon		
Bygningsdel	Beskrivelse	Vedlikeholdsråd/tiltak
GRUNN OG FUNDAMENT	Grunnen oppgis å være «bløt lere». Fundamentert på armert plate, grunnmur av plasstøpt bakmurt betong. Forblendet med granitt rundt vinduer og dører mot gate. Gulvdekker av jernbetong.	Evt. løse og utfalne fuger bør omspekkes raskt. Det brukes en relativt sterk mørtel som fester godt til granitten, type KC 50/50 eller KC 20/80. Areaer holdes ryddige og fri for ugress.
VEGGER	Generelt: Yttervegger 42 cm hulmur av teglstein, skvettpusset. Hjørnevolumet: Under vinduene i 3. etasje er det festonger, under sålbenkene i 2. er det konsoller og i 1. har vindusomrammingene toppsten. Tre festonger på sørfasaden er nylige reproduksjoner (2014) laget ved lateksavstøpning på vegg av bevart festong. Kvaderimiterende puss på hjørnene i andre og tredje etasje. Trukne båndgesims mellom 1. og 2. etasje, hovedgesims med tannsnitt. Nordvolumet: Enklere detaljering; kun trukne gesimsbånd, hovedgesims uten tannsnitt. Heis/ ventilasjonssjakt i overgangen mellom byggetrinnene er kledd med eternittplater.	Det innerste grovtrukne pussjiktet synes å være en tilnærmet ren kalkmørtel, mens skvettpusser ser ut til å være en KC-type. Ved behov for reparasjoner anbefales å bruke en svak KC-mørtel, type 65/35 eller 80/20. Påføringen skal utføres for hånd, ikke med maskin, for å få en tilsvarende overflatestruktur. Ornamenter: Festonger, trekninger og sluttstener er utført i stukk, om dette se anvisninger i kap. 6, «Utvendig stukkarbeide». Merk: Originalornament og silikon støpeform fra 2014 finnes lagret i en kasse på bygningens loft.
VINDUER	Sydfasade: antatt opprinnelige kjellervinduer, nyere vinduer i resten av fasaden. Vestfasade: Et flertall av vinduene er opprinnelige. Av fjerde etasjes rundbuede vinduer (mot opprinnelig kapell) er de fleste skiftet, men to er bevart bak forblending. Forblendingen er fjernet i forbindelse med rehabilitering, og det er avdekket originale blyglassvinduer (blyglasset utvendig skjermet av utenpåliggende glassplate). Østfasade (mot bakgård): Alle vinduer skiftet ut. Vinduskolonne lengst mot sør i bakgård kan ikke lenger sees utenfra etter oppføring av sjakt som forblender vinduene. Nordfasade gjenbygget ved senere tilbygning.	Originale vinduer vedlikeholdes med tradisjonelle metoder og med mest mulig bevaring/gjenbruk av opprinnelige materialer, som treverk, hengsler og beslag. Løs maling fjernes forsiktig ved skraping i vedretningen. Evt. skader repareres. Det skal benyttes linoljekitt og linoljemaling eller tilsvarende. Det males 1-2 mm inn på glasset for å forsegle kittfugen. Før det utføres malerarbeid på eldre vinduer bør det gjøres fargeundersøkelser for å definere opprinnelig farge. Ved evt. utskifting av sekundære vinduer vil man finne forlegg for dimensjoner og profiler i originalvinduene på vestfasaden. Likedan vil de avdekkede originalvinduene på fjerde etasjes vestvegg kunne danne forlegg for evt. tilbakeføring av de resterende.
DØRER	To opprinnelige to-fløyede fyllingsdører mot underetasje på vestfasade, sannsynligvis eik. Stående glassfelt med tre ruter av farget, ruglet glass på begge dørbladene. Opprinnelige hengsler. Den nordre av dørene har også opprinnelig dørhåndtak og låskasse.	Dørene er p.t. (2020) i sterkt behov av overflatebehandling. De bør demonteres, skader/utfall utbedres, overflatene slipes forsiktig ned, impregneres med rå, kaldpresset linolje og overflatebehandles på nytt som opprinnelig. Intakte spor av opprinnelig overflatebehandling finnes antagelig under beslag, og bør analyseres før oppmaling. Ved behov for utskifting av vindusglass må det tilstrebes å finne tilsvarende glass. Dørhåndtak pusses opp. Forøvrig vedlikeholdes dørene etter samme prinsipper som vinduene.
TAK	Opprinnelig tekket med skifer, idag med papp. Nyere renner og nedløp. Takterrasse på hjørnevolumet er bygget inn.	Takrenner renses forebyggende. Unngå tilstoppede eller utette renner og nedløp, som kan medføre ekstremt stor lokal vannpåkjenning og raskt anrette skader. Ved omteking kan tilbakeføring til skifer vurderes.
PIPER	Nyere luftepiper	Nyere luftepiper vedlikeholdes og fornyes ved behov på hensiktsmessig måte.

TRAPPER, BALKONGER ETC.	Granittrapper mot de to dørene på vestfasade. Oppkant av importert granitt i overgangene mellom trapper, areaer og fortausdekke.	Trapper og annet stearbeide på bakke renses for ugress. Evt. løse og utfalne fuger i granitten bør re-spekkes så raskt som mulig for å hindre vanggjennomgang.
BELYSNING	Lysarmatur over nordre dør på vestfasade kan være opprinnelig. Som armatur i bakgård.	Lampene omfattes av vernet. Istandsettelse må skje med tradisjonelle metoder og med bevaring av opprinnelige materialer og detaljer. Hvis teknisk påkrevd kan det elektriske («innmaten») skiftes ut mens armaturet beholdes.
ANNET	Statue av St. Joseph med Jesusbarnet på hjørnet St. Josephs gate og Ridehusgaten. Statuen er flyttet fra gavlvegg i byggetrinn 1 der den sto først.	Overvåk fester og statuens generelle tilstand. Renses og vedlikeholdes om nødvendig av fagkyndige.

VERNEHENSYN

Annet byggetrinn er stort sett som opprinnelig med unntak av innbygget takterrasse og en del nyere vinduer. Det er særlig viktig at opprinnelige detaljer som dekor, vinduer m.v. på bygningens gatefasader ivaretas. Vedlikehold og reparasjoner må skje etter anerkjente antikvariske metoder. Når nyere vinduer skal skiftes, bør tilbakeføring vurderes, med utgangspunkt i bevarte vinduer.

Eksteriørfoto – fasader mot syd og vest (gatefasader)

Bygningens hjørne mot Ridehusgaten (t.v.) og St. Josephs gate.
Bildet tatt i 2020 (foto: H.-H. Egede-Nissen)

Kjøkkeninngang (inngangen nærmest hjørnet). (Fotograf ukjent, bildet fra SØHF)

Detalj av St. Joseph med barnet-statuen på bygningens hjørne.
Bildet tatt i 2020 (foto: H.-H. Egede-Nissen)

Vindustyper

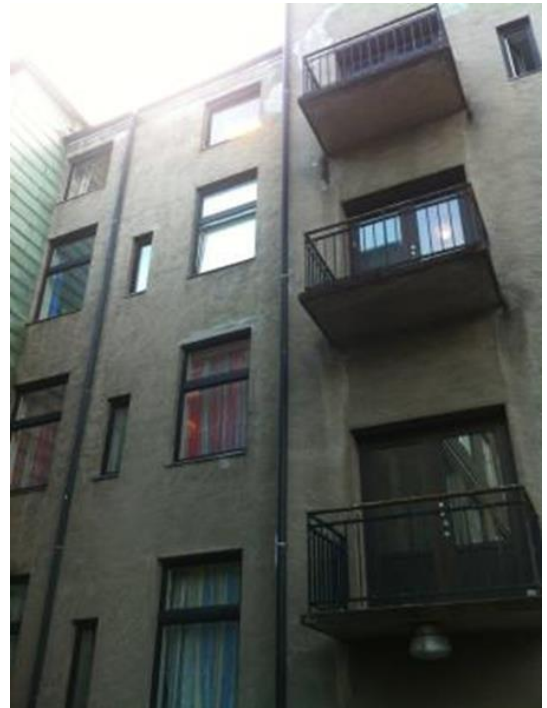

Presteinngangen (inngangen nærmest byggetrinn 3). (Fotograf ukjent, bildet fra SØHF)

Eksteriørfoto – fasade mot øst (gårdsfasade)

Møtet mellom byggetrinn 1 (t.v., stopper ved gavlen) og 2 (t.h. for dette). Heis-/ventilasjonsjakt kledd med eternitplater. (Fotograf ukjent, bilde fra SØHF)

Bakgårdsfasaden er vanskelig å fotografere, men her synes den som de to vindusaksene mellom heis-/ventilasjonsjakten og taknedløpet, som tilhører byggetrinn 3. (Fotograf ukjent, bilde fra SØHF)

Veggen rett frem tilhører byggetrinn 1, mens 2. byggetrinns fasade skimtes bak balkongene. (Fotogr. ukjent, bilde fra SØHF)

6 Råd om vedlikehold av typiske bygningsdeler

Hovedregel for behandling av fredete og bevaringsverdige bygninger og anlegg er at det må søkes om tillatelse for alle tiltak som går ut over vanlig vedlikehold. For utdyping av hva som anses som vanlig vedlikehold og hva som er søknadspliktige tiltak, se punkt 3.2.

6.1 Eksteriør

Vedlikehold av typiske bygningsdeler:

*Over: Vestfasaden av annet byggetrinn, fasade av pusset tegl, støpt sålbenk, festong utført i stukk.
(Ukjent fotograf, foto fra SØHF)*

6.1.1 Yttervegger av pusset teglstein

Teglstein er laget av brent leire. Tradisjonelle murvegger kan være massive eller (som i St. Josephs gate 8) hulumurer, vanligvis fuget med kalkmørtel. Tegl er også brukt som forblending foran trekonstruksjoner. Puss eller slemming brukes for å beskytte murverket, og for å skape et fasadeuttrykk.

Mange eldre teglmurer er rehabilitert med sementholdig puss. Sementen er for sterk og følger ikke murens bevegelser, noe som gir sprekkdannelser. Videre er sementen tett og slipper ikke fuktighet ut. Dette kan gi frostskafer i puss og murverk. Sementpuss som løsner, kan rive med biter av teglsteinen, slik at denne får en porøs og vannsugende overflate. Hvis fukten trenger lengre inn, kan det gi følgeskafer, som ekte hussopp, i tilliggende trekonstruksjoner.

Tilsyn og forebyggende tiltak

- Tilsyn bør gjennomføres årlig. Sjekk særlig områder som er utsatt for fuktighet, som områder nært terreng, nedløpsrør og vegetasjon.
- Sørg for at fuktbelastningen reduseres. Sikre avrenning vekk fra grunnmuren. Takrenner og nedløpsrør holdes i stand – lekkasjer kan gi store skader.
- Hvis pussen er skitten eller dekket av alger og mose, må den rengjøres, gjerne med spesialprodukter. Unngå spyling med høyt trykk!
- Se etter om pussen har sprekker. Hvis det er store sprekker, bør disse overvåkes (med måleapparater eller gipsplomber) for å se om de er aktive.
- Sjekk ved banking om pussen har bom (partier som ikke fester mot underlaget). Bom som er stabil og over et mindre parti, kan aksepteres.
- Er det mye saltutslag og fukt i kjelleren? Dette kan tyde på dårlig drenering.

Vedlikehold og reparasjoner

- Sprekker som ikke truer murens bæreevne, tettes med tilpasset puss.
- Sementpuss/-reparasjoner bør fjernes og erstattes med kalkpuss. Hvis pussen sitter godt, bør man likevel vurdere å la den stå – nedhugging kan gi store og uheldige skader på tegloverflaten.
- Hvis en tradisjonell teglmur med kalkpuss er reparert med sementpuss, vil det ofte oppstå spenninger, fuktansamling og skader. Skader utbedres med puss tilpasset den opprinnelige. Det er sikrere å velge en svak puss (høyt kalkinnhold) enn en sterk (høyt sementinnhold). Ompussing av store fasadepartier er søknadspliktig.
- Vær oppmerksom på pussens overflate og struktur, bruk tradisjonelle metoder.
- Hvis pussen er malt, bruk en diffusjonsåpen, mineralsk maling (kalkmaling eller to-komponent silikatmaling). Eventuelle moderne tette/plastbaserte malinger bør fjernes ved bruk av kjemikalier og vasking med lavt trykk. Tiltaket er søknadspliktig.

Mer informasjon

- Riksantikvarens informasjonsblad *3.0.3 Kjenn ditt hus – murgårder* og *3.1.1 Murverk: Kalkpussing*
- SINTEF Byggforsk Kunnskapssystemer *723.235 Murte fasader. Skader og utbedringsalternativer*, *723.308 Eldre yttervegger av mur og betong. Metoder og materialer*, *742.862 Skader på puss. Årsaker og utbedring* og *742.302 Tilsyn og vedlikehold av utvendige mur, puss- og betongoverflater m.fl.*

Over: Gatefasadene av annet (t.v.) og første byggetrinn, med stukkarbeider

6.1.2 Utvendig stukkarbeide

Stukkarbeid er en fellesbetegnelse for en rekke arbeider i gips og stukk (stukk, mørtel med gips evt. også kalk som bindemiddel). I fasaden på St. Josephs Hospital er det trukne profiler og støpte detaljer i stukk.

Trekninger har en forholdsvis enkel form, f.eks. en profilert list. De dannes ved trekkarbeide, der en drar profiler gjennom mørtel, enten på verksted eller direkte på stedet. Når mørtelen begynner å sette seg formes den med en mal som trekkes etter styrelekter.

Støpte detaljer er mer detaljerte og varierte former, for eksempel festonger.

Ved behov for reparasjoner må bestanddelene i det enkelte stukkarbeid undersøkes, evt. kan en ved nye utstøp (i motsetning til reparasjoner av eksisterende) bruke en blanding av gips, kalkmørtel og muligens litt Portland sement. Det er viktig at fargen på reparasjoner tilpasses det eksisterende, evt. ved tilsetning av pigment. På 1936-tilbyggets sydfasade finnes tre nystøpte festonger under vinduene i tredje etasje.

Stukkarbeider må festes godt. Det lages festemerker bak på stukkarbeidene, som så limes fast med gipslim/semmentlim. De skal også forankres i veggen, med syrefaste skruer/ankere. Hullene etter forankring plugges med kalk/gips og seises (seis er et middel til å binde sammen og tette porøst og løst underlag).

Dersom pussarbeidet går utover veggpussen skal denne pussen fargesettes for å oppnå tilnærmet samme farge på hele veggflaten.

Tilsyn og forebyggende tiltak:

- Undersøk om ornamentene er skadet, med sprekker, brudd, utfall der deler av pynten mangler, riper, slagmerker fra oppsetting eller fjerning av elektriske installasjoner, takrenner og lignende.
- Ved fjerning av installasjoner i tilknytning til ornamenter må dette varsomt.
- Undersøk hva slags overflatebehandling som er benyttet.
- Dersom relieffer høres hule ut når de bankes på, trenger ikke dette å være skader (bom), de kan også være hule.

Vedlikehold og reparasjoner

- Fest løse deler og deler som har sprukket eller falt av. Dersom deler mangler, kan det tas avstøpninger og lages nye modellformer, f.eks. i latex. Det kan brukes andre typer materialer til formene dersom utførende har erfaring med dette fra tidligere arbeider. Fordelen med latex er at denne i liten grad vil påvirke fargen på eksisterende relieff da det ikke er nødvendig å bruke et slippmiddel. Dette er viktig for å bevare opprinnelig fargeuttrykk. I tillegg vil ikke latexen sige ettersom de forskjellige lagene påføres.
- Stukkarbeider må festes godt. Det lages festemerker bak på stukkarbeidene, som så limes fast med gipslim/semmentlim. De skal også forankres i veggen, med syrefaste skruer/ankere. Hullene etter forankring plugges med kalk/gips og seises (seis er et middel til å binde sammen og tette porøst og løst underlag).
- Dersom pussarbeidet går utover veggpussen skal denne pussen fargesettes for å oppnå tilnærmet samme farge på hele veggflaten.
- Overganger mellom vegg og relieff skal *ikke* tettes med silikon, TEC 7 eller tilsvarende produkter. Det skal kun brukes gips eller kalklim som ble brukt som festemiddel til relieffene. Det er svært viktig at fukt som kommer inn mellom vegg og relieff kan komme ut.
- Stukkarbeide må ikke monteres over åpninger, f.eks. ventiler, uten nøye vurdering og eventuelt tiltak (tilpasning).
- Skjøtene seises grundig.

Over: Kjellervinduer på sørfasaden, disse er forblendet med granitt. Forblending er ikke-bærende murverk, som veggkledning utenpå et annet materiale, her på plasstøpt betong (i grunnmur). Foto fra SØHF

6.1.3 Grunnmur med forblending av naturstein

På midten av 1800-tallet ble det vanlig å bruke naturstein som forblending på grunnmur på murbygninger. Bygningen står ofte på et fundament av betong, en såle støpt av betongmasse med pillarer/vanger av betong. Innerveggen kan være av murt tegl, som regel pusset. Forblendingen består gjerne av tilhugde kvadre, ofte om lag 20 cm tykke, av hard og bestandig naturstein som granitt, gneis eller skifer.

Tilsyn og forebyggende tiltak

- Tilsyn bør gjennomføres årlig. Sjekk særlig områder som er utsatt for fuktighet, som områder nært terreng, nedløpsrør og vegetasjon.
- Sørg for at fuktbelastningen reduseres. Sikre avrenning av overflatevann vekk fra grunnmuren. Takrenner og nedløpsrør holdes i stand – lekkasjer kan gi store skader.
- Hvis grunnmuren er skitten eller dekket av alger og mose, bør den rengjøres. Egnede rengjøringsmetode må vurderes fra tilfelle til tilfelle, men normalt kan vask med børste og

vann være egnet på naturstein. Blåsing med sand eller tørris kan også gi gode resultater på harde steinsorter.

- Se etter om grunnmuren har setninger og sprekker. Hvis det er store sprekker, bør disse overvåkes (med måleapparater eller gipsplomber/mørtelklatter) for å se om de er aktive.
- Se etter utbulinger og skjevhelning i muren. Dette kan ha ulike årsaker, som setninger i grunnen, telehiv, jordsig eller skjevbelastning fra bygningen (for eksempel etter endringer i konstruksjonen). Kartlegg årsaken og overvåk situasjonen.
- Se etter sprekker og utettheter i fugene.
- Er det tegn til frostsprengning av muren, kartlegg årsaken. For sterk og tett mørtel, eller for tett maling, kan føre til fuktansamling i muren.
- Små skjevheter, sprekker og setninger som utvikler seg langsomt, kan vanligvis stå. Overvåk utviklingen og kartlegg årsaken før eventuelle tiltak iverksettes.
- Saltutslag og fukt i kjelleren kan tyde på dårlig drenering.
- Unngå treverk/lagring av gjenstander tett inn mot muren i kjelleren.

Vedlikehold og reparasjoner

- Sprekker som ikke truer grunnmurens bæreevne, tettes med tilpasset mørtel, fortrinnsvis en kalkbasert mørtel hvis dette er brukt opprinnelig.
- Utette fuger utbedres med mørtel tilpasset den opprinnelige, fortrinnsvis kalkmørtel i eldre murverk.
- Legg merke til om fugene er rette, skrå eller avrundet. Gjenta opprinnelig utførelse, senere omspekking kan ha annen utforming. Vanligvis avsluttes fugene i flukt med eller noen få millimeter innenfor murlivet.
- Fuktskader i kjeller utbedres ved bruk av dampåpne produkter, gjerne kalkbaserte, som tillater fuktvandring og uttørking av muren. Dreneringen bør utbedres samtidig.

Mer informasjon

- Riksantikvarens informasjonsblad *3.4.2 Vedlikehold av grunnmurer*
- Drange, Aanensen og Brønne: *Gamle trehus. Historikk, reparasjon og vedlikehold*, 3. utgave 2011
- SINTEF Byggforsk Kunnskapssystemer 721.111 *Eldre bygningsfundamenter og grunnmurer. Metoder og materialer*, 721.112 *Eldre bygningsfundamenter og grunnmurer. Utbedring og refundamentering* og 721.211 *Fuktskader i kryperom. Årsaker og utbedringsmetoder*.

Over til venstre: Hovedinngang første byggetrinn

Over til høyre: Inngang annet byggetrinn (den såkalte presteinngangen)

Disse dørene, samt halvmånevinduet, og en dør til på annet byggetrinn (kalt kjøkkeninngangen), er begge opprinnelige, og det at de har holdt seg såpass godt utendørs i mange år, uten gjentatt overflatebehandling og beskyttelsen denne ville gitt, tyder på bruk av et bestandig treslag, sannsynligvis eik. Begge foto fra SØHF

6.1.4 Ytterdører av tre

Tre er det tradisjonelle materialet for dører i Norge. Gamle dører har historiske, materielle og estetiske kvaliteter som er vanskelige å erstatte.

Tilsyn og forebygging

Kontroller dørene minst én gang i året:

- Sjekk at døra lett lar seg åpne.
- Hjørnejern og beslag ses over og løse skruer strammes.
- Beslag kan eventuelt settes inn med vaselin eller annet fett.
- Undersøk om overflatebehandlingen er slitt og trenger fornying.
- Sjekk om det er råteskader.

Vedlikehold og reparasjoner

Vedlikehold og skadevurdering av tredører følger i prinsippet samme retningslinjer som for vinduer og utvendig panel. Det er imidlertid enkelte spesielle forhold:

- En dør som «tar» i karmen, bør snarest justeres, så den ikke påføres mekanisk skade ved åpning/lukking. Analyser årsaken til skaden og velg utbedringsmetode deretter. Finn ut om problemet skyldes setninger i bygningen eller lokale forhold knyttet til dørkarm/-blad. Hvis døra subber på grunn av slitte hengsler, legges det inn messing hengselringer som hever døren. Påfør gjerne litt olje. Hvis skjevheter skyldes at dørbladet siger, må døra tas

fra hverandre og settes sammen på nytt. Det samme gjelder hvis det er sprekker i en fylling eller mellom ramtre og fylling.

- Hvis dørbladet er skjevt slik at det blir glippe mot karmen, kan det monteres en ekstra anslagslist for å oppta skjevheten.
- Hvis hengslene er for dårlige til å restaureres, må de erstattes av nye. Tiltaket er søknadspliktig.
- Eldre låskasser og beslag som har særlig bevaringsverdi, skal bevares. Hvis låsen fungerer dårlig, suppler med en ny over/under den gamle. Tiltaket er søknadspliktig.
- Låser uten bevaringsverdi erstattes av nye med samme plassering. Tiltaket er søknadspliktig.
- Glassfelt i eller ved døra behandles som vinduer.

Oppgradering

Gamle dører kan oppleves lite funksjonelle i forhold til dagens krav, bl.a. lyd-/varmeisolasjon og brannsikkerhet. Det finnes metoder for oppgradering – disse tiltakene er søknadspliktige:

- Trekk skyldes ofte utettheter i selve døra eller i overgangen mellom karm og vegg. Følgende tiltak kan vurderes:
 - Montering av tettelist på karmen/dørfalsen (ikke søknadspliktig).
 - Forsiktig demontering av listverk og dytting av mineralull mellom karm og vegg.
 - Vindtettende papp kan i tillegg stiftes/klebes fast til karm og vegg.
- Glassfelt kan eventuelt oppgraderes ved montering av ekstra glass i vareramme på innsiden, evt. med energiglass.

Mer informasjon

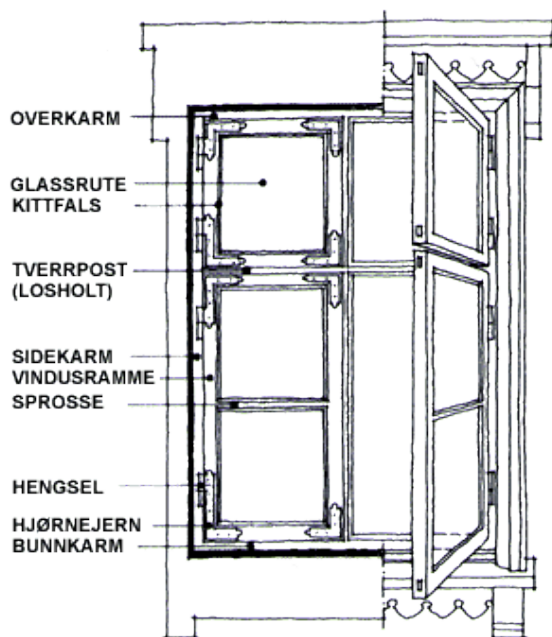
- Riksantikvarens informasjonsark 3.8.2 *Vedlikehold av ytterdører*
- Drange, Aanensen og Brønne: *Gamle trehus. Historikk, reparasjon og vedlikehold*, 3. utgave 2011

Opprinnelig kjellervindu av tre på annet byggetrinn, med nyere kantsten mot asfalt.

6.1.5 Vinduer av tre

Tradisjonelle trevinduer har enkle glass innsatt i kittfals, ofte med innvendige varevinduer. Utover på 1900-tallet fikk vi koblede vinduer (to rammer koblet sammen til ett element med felles hengsel) og isolerglassvinduer. De gamle kittete vinduene har historiske, materielle og estetiske kvaliteter som vanskelig kan erstattes. Gamle vinduer er ofte laget av malmet, tettvokst furu, som har høy styrke og høy motstandsdyktighet mot råte. De har beslag av smijern eller støpejern. Vinduene kan bli hvor gamle som helst, gitt et visst vedlikehold.

Betegnelse for vinduets ulike deler. Kilde: Riksantikvarens informasjonsark 3.8.1.

Tilsyn og forebygging

- Kontroller vinduene minst én gang i året.
- Sjekk jevnlig at vinduet kan åpnes og lukkes uten vesentlig motstand.
- Undersøk om overflatebehandlingen er slitt og trenger fornying.
- Undersøk om kittet er helt eller om det er sprekker og utfall som slipper inn vann.
- Ved tvil om treverkets tilstand: Stikk med en syl eller kniv i treverket. Møter du hard ved 2–3 mm inn, er treverket i brukbar stand. Vær oppmerksom på eventuelle skjulte råteskader bak kitt og beslag.
- Se over beslag for tegn til korrosjon/rust eller løse stifter/skruer. Sistnevnte indikerer råteskader under beslaget. Beslag kan eventuelt settes inn med vaselin eller annet fett.
- Hold vinduene lukket når det er regnvær, snødrev eller sterk vind.
- Bruk alltid stormhaspe e.l. når vinduet står åpent.
- Kjellervinduer: Fjern vegetasjon, løv, søppel o.l. som hindrer opptørking.

Vedlikehold og reparasjoner

- Hvis vinduet går trått, må skadeårsaken finnes og utbedringsmetoden velges deretter.
- Setninger i huset kan gi vinduer som går trått. Vindusrammene kan også bli skjeve grunnet dårlige hengsler/beslag eller løse hjørner. Hvis det ikke er større opprettinger som kan gjøres, må man vurdere følgende justeringer:
 - Høvle/pusse deler av rammene, demontere listverk og rette opp karmen med trekiler.
 - Hvis skjevheter skyldes at vinduet siger, må det tas fra hverandre og settes sammen på nytt. Ikke lim skjøtene, men bruk treplugger som opprinnelig.
 - Hvis vindusrammen er skjev slik at det blir glipe mot karmen, kan det monteres en ekstra anslagslist for å oppta skjevheten.
- Små skader og utfall av kitt utbedres ved å pirke bort løst kitt og legge på nytt linoljekitt. Ved større skader må glasset tas ut og kittet fornyes. Ved bruk av kittlampe må treverket beskyttes, for eksempel med aluminiumsfolie.

- Gammelt glass gjenbrukes i størst mulig utstrekning.
- Små råteskader skal utbedres ved innspunsing av tilsvarende nye deler utført som nøyaktig kopi med tanke på dimensjoner, profiler, trekvalitet og vedretning. Minst mulig trevirke skal fjernes. Større utskiftninger er søknadspliktig.
- Råteskader i skruerull/bak beslag utbedres ved boring/treplugging. Ved mindre skader kan bruk av større skruer være tilstrekkelig.
- Hvis det er rustne beslag, skal løs rust børstes vekk og beslaget rustbehandles før det overmales. Det kan for eksempel brukes kokt linolje (varmt jern) eller jernmønje. Eventuelt hulrom mellom beslag og tre fylles med linoljekitt.
- Ødelagte beslag erstattes med tilsvarende nye, fortrinnsvis utført som kopi. Tiltaket er søknadspliktig. Verdifulle beslag bør repareres, brudd kan sveises/loddes av en erfaren smed.
- Eldre maling skal normalt ikke fjernes i sin helhet. Kun løs maling skrapes av for hånd, bart treverk impregneres og vinduet påføres linoljemaling. Tørre kittfalsler impregneres før omkitting for å hindre at oljen i kittet vandrer over i det tørre trevirket.
- Mal over kittfalsen og 1–2 mm inn på glasset for å forsegle overgangen.
- Unngå å male rammens hengselkant; mange malingslag kan føre til bend på hengslene.

Oppgradering

Originalvinduene i St. Josephs hospital har allerede innvendige varevinduer. Hvis man ønsker å energiforbedre dem, vil et effektivt tiltak være å frese ut spor til gode tetningslister i varevinduens anslag. En ytterligere forbedring vil kunne oppnås ved å skifte innerrammenes glass til energiglass, men dette er et tiltak med lavere kost/nytte-verdi. Trekk rundt vinduene kan dempes ved å dytte inn stry eller mineralull mellom karm og vegg, etter forsiktig å ha fjernet innvendig listverk.

Mer informasjon

- Riksantikvarens informasjonsark *3.8.1 Vedlikehold av vinduer*
- SINTEF Byggforsk Kunnskapssystemer *733.161 Eldre vinduer. Vindusformer og materialer, 733.162 Utbedring og reparasjon av eldre vinduer og 733.301 Vedlikehold av vinduer*
- Drange, Aanensen og Brønne: *Gamle trehus. Historikk, reparasjon og vedlikehold*, 3. utgave 2011

T.v.: Balkonger på første byggetrinn. (fotograf ukjent, fra SØHF) T.h.: Detalj av balkong (foto: H-H. Egede-Nissen)

6.1.6 Støpte balkonger

Betong består av sement, sand, stein eller annet tilslag. Armert betong, som har vært i alminnelig bruk fra omkring 1900, har vesentlig bedre strekkstyrke. Fram til omkring 1970 ble betongen støpt på stedet – plasstøpt betong. Betongens livslengde avhenger av miljøpåvirkning og materialets bestandighet. Over tid vil den korrosjonshindende oksidfilmen rundt armeringsjernet svekkes, dermed ruster jernet, det oppstår rustsprengning i betongen og på sikt svekkes bæreevnen.

Balkonger på gamle bygårder har normalt et bæresystem av stålbjelker som er innmurt i veggen og fastskrudd/fastboltet til trebjelkelaget innenfor. Balkongplaten er enten støpt mellom bjelkene eller murt på mindre stålprofiler mellom hovedbjelkene.

Tilsyn og forebygging

- Se etter om betongoverflaten er hel. Avskalling kan tyde på korrosjon i armeringsjern.
- Se etter riss og sprekker, kartlegg årsaken.
- Fjern eventuelle dannelser av mose.
- Utfør en grundig tilstandsanalyse. Skadene er gjerne omfattende når de er synlige.

Rengjøring:

- Det er ofte nok å bruke rent vann til rengjøring av betongoverflater. Dersom vannet er varmt og påføres med høytrykksspyler, øker effekten uten at man trenger å tilføre kjemikalier. Det er bedre å akseptere en viss grad av smuss framfor å risikere at overflatehinnen ødelegges av for kraftig rengjøring.

- Ved bruk av rengjøringsmidler bør betongen forvannes slik at rengjøringsmiddelet ikke trekker inn i porestrukturen. La rengjøringsmiddelet virke, men fjern det før det tørker på overflaten.
- Kalkutslag på betong som er utsatt for sur nedbør, vil forsvinne etter hvert.
- I noen tilfeller kan kalkutslag kostes bort.
- Høytrykksspyling med varmt vann gir ofte best resultat.

Vedlikehold og reparasjoner:

- Små skader og sprekker utbedres med sement av samme type og farge som eksisterende. Reparasjonsmørtelen kan tilsettes hvitsement eller fargepigment for å motvirke fargeforskjell.
- Unngå søl rundt reparasjonsstedet og fjern eventuelt kalkvann før det tørker.
- Hvis det er korrosjonsskader i armeringsjern, finnes det en rekke mulige utbedringsmetoder, fra mekaniske til elektrokjemiske metoder. Konsultér ekspertise. Omfattende utbedring er søknadspliktig.
- Dersom skadene er alvorlige, kan nedskjæring av balkongene være aktuelt. Da må balkongene erstattes med tilsvarende type balkong. Tiltaket er søknadspliktig.

Mer informasjon

- SINTEF Byggforsk Kunnskapssystemer, 720.112 Skader på betongkonstruksjoner. Skadesymptomer, tilstandsgrader og utbedringsmåter, 700.601 Rehabilitering av gamle bygårder, 726.605 Balkonger. Utbedring, utvidelse og utskiftning, 720.232 Armeringskorrosjon i betongkonstruksjoner. Utbedring av skader.
- Jan Lindland, Stærk & Co (2004). *Veiledning i metoder for utbedring av karbonatisert betong i verneverdige bygninger*. http://www.riksantikvaren.no/filestore/betong_veil.pdf
- Krokstrand, Ole H., Steen, Øyvind, Wiggen, Magne M. (2011). *Betongoverflater*. Gyldendal akademisk
- Apeland, Kristoffer mfl. (1988) Balkonger. Anvisning 31 Oslo, Norges byggforskningsinstitutt

6.1.7 Rekkverk og bygningsdetaljer av smijern og støpejern

Elementer av smijern og støpejern er blant annet brukt som rekkverk, murankre i vegger, hengsler og beslag til dører og vinduer, dekorelementer og armaturer. I førindustriell tid ble disse smidd i en esse, senere ble støpejern det vanlige. Tilvirkingen gjør at smijern og støpejern har god motstand mot rust, men høy fuktighet, luftforurensning og saltpåvirkning kan gi rust. Ved rust ekspanderer jernet og kan forårsake store skader. Jernet må vedlikeholdes jevnlig for å hindre skader.

Tilsyn og forebyggende tiltak

- Hvis overflatebehandlingen er skadet, skaller av og jern blottlegges, er det fare for rust. Utviklingen må stanses.
- Sørg for at overflatebehandlingen er dekkende.
- Se etter sprekker i innfestingspunkter. Ekspanderende jern, eller frostsprengning som følge av vanninntrengning rundt rekkverk/stolper, kan gi spenninger og store skader, sprekker i stein osv.

Vedlikehold og reparasjoner

- Flekkvise rustangrep fjernes med hard nylonbørste eller stålbørste. Større avflakninger og rustangrep kan renses med stålbørste på drill. Vær varsom slik at hjørner ikke avrundes eller overflaten skades. Sandblåsing kan i noen tilfeller fungere godt, men må brukes med varsomhet.
- Overflaten påføres snarest en rustbehandlende maling, helst jernmønje. Sørg for at overflaten er helt tørr før påføring, det bør være lav luftfuktighet. Følg produsentens anvisning og sørg for at behandlingen tetter helt, gjerne to strøk. Avslutt med maling/lakk i ønsket farge, gjerne linoljemaling over mønje.
- Hvis det er behov for å supplere eller skjøte skadde deler av smijern, bør man bruke en jernkvalitet som harmonerer med det gamle, f.eks. «ARMCO Pure Iron». Dette produktet har bedre rustmotstand enn standard jern/stål i dag, og sveiseskjøtene mot det gamle jernet blir bedre.

Mer informasjon (kildene gir ulike råd)

- Riksantikvarens informasjonsblad 3.3 *Overflatebehandling støpejern*
- Vadstrup, Søren: *Huse med sjæl*. København, Nordisk Forlag AS, 2004, s. 331f

Over: Første byggetrinns gatefasade, med takrenne. Den våte flekken langs takrennen viser at det er høyere vannpåkjenning der enn i mesteparten av fasaden ellers. Dette kan skyldes takrennen, eller egenskaper ved fasaden for øvrig, slik som at det er et hull i trekningen akkurat der. Foto fra SØHF

6.1.8 Takrenner og nedløp

Takrenner og nedløpsrør har vært i bruk i mange hundre år, men ble først vanlig på 1800-tallet. De eldste rennene var laget av tre, men senere ble sink og kobber mye brukt. Metallrenner er festet med metallkroker. Sink ble vanligvis malt, mens kobberrenner gjerne står ubehandlet. Utover på 1900-tallet ble galvanisert stål, aluminium, plastbelagt stål eller plast vanlig. På fredete bygninger skal den tradisjonelle materialbruken og utførelsen videreføres. Ødelagte renner eller beslag gir store fuktpåkjenninger på konsentrerte deler av huset og gir fort skader. En ødelagt takrenne er mye verre enn ingen takrenne! Vedlikehold av renner og nedløp er avgjørende for godt bygningsvern.

Tilsyn og forebyggende tiltak

- Rens renner og nedløp hver vår og etter løvfall om høsten. Beskjær eventuelle trær som henger over taket, for å hindre opphopning av løvfall.
- Takrenner og nedløp bør undersøkes jevnlig, særlig under regnvær. Se etter lekkasjer og vannsprut på veggen, vær særlig oppmerksom på skjøtene. Avskalling av maling eller murpuss på veggen kan indikere lekkasjer.
- Kontroller at renner og beslag er i riktig stilling, og at alle fester er solide og i orden. Sjekk at alle renner har fall mot nedløp.
- Se etter malingsavskalling og rustdannelser.
- Se etter bulker og groper – små vannansamlinger kan føre til rustdannelse.
- Sjekk at det ikke danner seg issvuller som fører til issprengning i renner og nedløp. Varme uisolerte tak kan føre til at snø smelter og fryser til is der det møter takrenna.
- Sjekk at stussene på nedløpsrørene er lange nok og vender bort fra huset. Se til at nedløpsvann renner bort fra huset.

Vedlikehold og reparasjoner

- Lekkasjer må utbedres straks, da det lett kan føre til store, alvorlige og dyre følgeskader på bygningen.
- Små rustskader utbedres ved å påføre rustbeskyttende overflatebehandling og ny maling. Større rustdannelser vil lett føre til lekkasjer, utskifting må vurderes.
- Dårlige/utette renner og nedløp erstattes av nye med samme materialbruk og utførelse. Lokale skader kan repareres av kyndig blikkenslager. Vær oppmerksom på at de gamle nedløpene hadde skarpe og ikke avrundete bend. Utkast og andre elementer kan være spesiallaget eller ha kunstnerisk utforming. Slike detaljer bør bevares eller lagres som mal for kopiering. Utskifting er søknadspliktig.
- Den langsgående skjøten i nedløpsrørene bør monteres utover, dette gjør det lettere å oppdage lekkasjer, og veggen skånes noe. Opprinnelig kan skjøtene ha vendt innover – løsningen må vurderes i forhold til estetiske og tekniske hensyn.
- Vær oppmerksom på risikoen for galvanisk korrosjon; et «edelt» metall bør ikke ha avrenning mot et «uedelt». Av de vanlige tekkematerialene er kobber det edleste, deretter følger bly, jern, sink og aluminium. Avrenning fra kobber vil dermed tære på f.eks. sink.
- Takrenner av sink og galvanisert stål er ofte malt, både av estetiske hensyn og for å beskytte mot korrosjon. Når malingen er slitt, bør den fornyes. Overflaten skrapes, stålbørstes og feies ren. Kun løs maling skal fjernes. Vask med salmiakkvann og skyll med rent vann. Nye sinkelementer avfettes og etsgrunnes før de males med linoljemaling. Alternativt bør sinken stå ett år, slik at overflaten oksiderer, før overmaling.

- Ved isdannelse kan man vurdere å legge varmekabel i takrenner og nedløp. Alternativt bør taket isoleres/luftes bedre, slik at det blir kaldt og snø ikke smelter. Tiltaket er søknadspliktig.

Mer informasjon

- Riksantikvarens informasjonsblad *3.5.5 Takrenner og beslag*
- SINTEF Byggforsk kunnskapssystemer *520.415 Beslag mot nedbør og 525.921 Takrenner og nedløpsrør*

Over: Flyfoto av St. Josephs hospital. Taket på første byggetrinn har mørk taksten, mens takene på annet og tredje byggetrinn er tekket med papp. I forgrunnen byggetrinn 4 fra 1965 (ikke vernet). Foto fra SØHF

6.1.9 Taktekking med taktegl

Taktekking med tegl ble først vanlig i byene, der Christiania i 1624 fikk påbud for å hindre brannspredning. Takstein av tegl ble produsert i Norge langt inn på 1900-tallet, men i dag må den importeres. De gamle tegltakene har dermed ekstra høy verdi. Takteglen finnes i flere varianter, krum, falset, flat, glasert eller ubehandlet. Den vanligste typen er ubehandlet rød enkelkrum stein, lagt på lekter uten annet feste enn en innstøpt knast og overlapp. Mer staselige hus hadde ofte glasert taktegl, gjerne sort eller andre mørke farger. Fra 1920-åra ble det vanlig med flat, falset taktegl. Moderne stein kan festes med spiker eller spesielle klips.

Tilsyn og forebyggende tiltak

- Taktekkingen bør undersøkes vår og høst. Sjekk at taksteinen ligger tett og stabilt. Den vanligste skaden er stein som er knekt eller forskjøvet/utglidd. Bruk kikkert hvis du ikke kommer nær takflaten.
- Undersøk om knastene er brukbare. Nedbrutt knast tilsier at steinen må skiftes.
- Hvis stein faller ned, kan det skyldes nedslitte eller råtne lekter.
- Undersøk bordtaket fra undersiden, se etter lekkasjer.
- Sjekk at renner og nedløp fungerer godt, og at det ikke danner seg issvuller som presser opp taksteinen.
- Beskjær eventuelle trær som henger over taket, da løvfall kan hindre uttørking og fyke inn i hulrom mellom lektene.
- Fjern eventuell mose og lav med stålbørste e.l. Ikke bruk høytrykksspyler, da dette kan skade steinen og presse vann inn i konstruksjonen.

Vedlikehold og reparasjoner

- Enkeltsteiner som er knekt eller har store frostskafer, erstattes med tilsvarende nye, gjerne gammel gjenbruksstein av samme type.
- Hvis det er mye begroing, kan du montere et beslag/bånd av sink eller kobber ved mønet. Ionene som vaskes av, hindrer organisk vekst.
- Dårlige/utette beslag erstattes av nye med samme materialbruk og utførelse. Utskifting er søknadspliktig. Sinkbeslag avfettes og etsgrunnes før de males med oljemaling. Vær oppmerksom på risikoen for galvanisk korrosjon; et «edelt» metall bør ikke ha avrenning mot et «uedelt». Av de vanlige tekkematerialene er kobber det edleste, deretter følger bly, jern, sink og aluminium. Avrenning fra kobber vil dermed tære på f.eks. sink.
- Råtne sløyfer og lekter skiftes, bruk tradisjonelle smekre dimensjoner av tettvekst virke. Skader i taktroa utbedres. Taksteinen tas forsiktig ned og sorteres. Brukbar stein legges tilbake, eventuelt samlet i felt. Merk at lektaavstanden muligens må justeres i partier med ny stein, som kan ha noe avvikende utforming. Ved omtekking kan man vurdere å legge papp under sløyfene for å sikre bedre mot vanninntrengning. Bruk diffusjonsåpen papp som ikke hindrer utlufting. Omtekking, utskifting av undertak og papping er søknadspliktig.

6.1.10 Taktekking med papp

Papptekking kan brukes på både flate og skrå takflater, som selvstendig tekking, eller som tetting under takstein. Asfaltpapp har en bærende stamme av fibermateriale, som er impregnert eller belagt med asfalt på begge sider. Fram til ca. 1970 brukte man ullfilt som stamme, senere ble glassfiber, polyester- og kombinasjonsstammer vanlig. Moderne takpapp har større mekanisk styrke enn den gamle. Fram til ca. 1970 ble belegget klebet til underlaget, senere ble mekanisk innfesting med klebede oppkanter vanlig. Det finnes flere typer asfaltbelegg. Overflaten bestrøs ofte med skiferkorn, for å gi ønsket utseende, beskytte mot nedbrytning fra UV-stråler og gi mekanisk beskyttelse. Asfaltpapp fremstilles i ruller og leveres med forskjellige kvaliteter, farger og overflatebehandling.

Tilsyn og forebyggende tiltak

- Taket bør inspiseres hver vår og høst for å kontrollere tilstanden og vurdere tiltak.
- Sjekk at ingen sluk er tilstoppet av løv og skitt.
- Sjekk at alle avslutninger, tilslutninger og beslag er i orden.

- Sjekk at inntekkinger av overlys og andre gjennomføringer er tette.
- Sjekk at omleggsskjøter er i orden og belegget uten perforeringer, sprekker eller andre mekaniske skader.
- Fjern mose og annen skitt med en myk børste.
- Værforholdene forut for en lekkasje kan være avgjørende for å finne skadeårsaken. Husk at vannet kan renne inni konstruksjonen, utettheten kan være et annet sted enn der vannet kommer ut inne.

Vedlikehold og reparasjoner

- Forventet levetid er ca. 25 år. Når belegget blir utmagret og mister skiferbestrøingen, er det på tide å tekke om. Bitumenholdige bstrykningsmidler kan forlenge levetiden noen år.
- Sprekker i belegget kan skyldes krymp eller bevegelser i underlaget. Kartlegg årsaken og velg tiltak deretter.
- Der tekkingen er skadet på grunn av oppstikkende skruer, må de erstattes med nye utskruingssikre festemidler, og hullene utbedres ved å sveise over en lapp.
- Punkteringer utbedres ved å sveise på en pappbit over skadestedet.
- Belegg som løsner fra oppkanter, skyldes dårlig festing. Ta av beslaget, kontroller at belegget har minimum 150 mm oppkanter og fest belegget med en list.
- Hovedregelen ved omtekking er at den nye tekkingen legges direkte oppå den gamle. Eksisterende tekking fjernes kun når det er store ujevnheter i underlaget. Blærer og valker i det gamle belegget skjæres ned før nytt belegg legges på.
- Ved ujevnheter i underlaget brukes mineralullplater til å dekke disse. Hvis eldre papp fjernes, er tiltaket søknadspliktig.

Mer informasjon

- SINTEF Byggforsk Kunnskapssystemer 744.201 *Tak tekkes med takfolie eller asfalttakbelegg. Vedlikehold, utbedring og omtekking* og 544.203 *Asfalttakbelegg. Egenskaper og tekking*

Tiltakene ovenfor regnes som vanlig vedlikehold og er ikke søknadspliktige dersom ikke annet er angitt.

7 Kilder

7.1.1 Muntlige kilder

Anita Lier, tidl. eiendomsrådgiver ved Sykehuset Østfold HF

7.1.2 Dokumentarkiv

Fredrikstad kommunes byggesakarkiv. (Annotert fortegnelse over konsulterte byggesaker finnes i dokumentet «1921–1989. G-blokk. Byggesaker.xls»)

7.1.3 Litteratur

Aftenposten (morgenutg.) 20.03.1924, s. 7: «Indvielsen av St. Josefs hospital i Fredriksstad. En vakker høitidelighet igaar.»

https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis-aftenposten_null_null_19240320_65_153_1

Fredrikshalds Avis, 22.03.1924, s. 2: «Ellen Borg Müller» [om innvielsen].

https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis-fredrikshaldsavis_null_null_19240322_69_35_1

Lund, J.H. (2019): Sykehus i Østfold i 225 år. Oslo: Melhus Communication.

https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2020062548579

[ukjent forf.] *St. Josephsøstrene av Chambéry : Den norske ordensprovins 1915–1940*. [utgitt til 75-årsjubileet i 1940; nyutgivelse 2009.] Oslo: Forlaget Snorre.

https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2014061108194

Takk til dr.phil. Truls Aslaksby for hjelp til å stilbestemme første byggetrinn, og til overlege Jan Henrik Lund for gjennomlesning og korreksjoner!

